

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ

આર/ક્રિમિનલ મિસ. એપ્લિકેશન (ફોર ક્વોશિંગ એન્ડ સેટ અસાઈડ

એફ.આઈ.આર./ઓર્ડર) નં. ૬૨૦૨/૨૦૧૭

વિથ

આર/ક્રિમિનલ મિસ. એપ્લિકેશન નં. ૬૫૧૭/૨૦૧૭

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે. સી. દોશી

=====

રિપોર્ટિંગ માટે મંજૂર	હા	ના

=====

રીટાબેન કનુભાઈ પટેલ

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય

=====

ઉપસ્થિતિ:

સી.આર.એમ.એ. ૬૨૦૨/૨૦૧૭ માં અરજદાર તરફે શ્રી પ્રવીણ ગોંડલિયા

(૧૯૭૪)

સી.આર.એમ.એ. ૬૫૧૭/૨૦૧૭ માં અરજદાર તરફે શ્રી અમિત આર. જોશી
સામાવાળા(ઓ) નં. ૨ તરફે શ્રી દિપન દેસાઈ (૨૪૮૧)
સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ તરફે એ.પી.પી. શ્રી સોહમ જોશી

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે. સી. દોશી

તારીખ : ૧૬/૦૮/૨૦૨૫

મૌખિક ચુકાદો

૧. આ સંયુક્ત હુકમ શીર્ષકવાળી અરજીઓના નિકાલનું નિયમન કરે છે
કારણ કે બંને અરજીઓ એક જ ખાનગી ફરિયાદમાંથી ઉદ્ભવે છે.

૨. ક્રિમિનલ મિસ. એપિલકેશન નં. ૬૨૦૨/૨૦૧૭ એ વિદ્વાન એડિશનલ
ચીફ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ, કોર્ટ નં. ૩૪, અમદાવાદ સમક્ષ પેઝિંગ ખાનગી
સામાવાળા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ ક્રિમિનલ કેસ નં. ૩૧૪૨/૨૦૧૪ ની
કાર્યવાહી કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરવા માટે અરજદાર રીટાબેન – મૂળ
આરોપી નં. ૨ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ છે.

૨.૧ ક્રિમિનલ મિસ. એપિલકેશન નં. ૬૫૧૭/૨૦૧૭ એ વિદ્વાન સી.જે.એમ.,
અમદાવાદ ગ્રામ્ય સમક્ષ પેઝિંગ ખાનગી સામાવાળા દ્વારા દાખલ કરવામાં
આવેલ ક્રિમિનલ કેસ નં. ૩૧૮૩/૨૦૧૫ ની કાર્યવાહી કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી
રદ કરવા માટે અરજદાર પરેશભાઈ – મૂળ આરોપી નં. ૧ દ્વારા દાખલ કરવામાં
આવેલ છે.

૩. કેસની સંક્ષિપ્ત હકીકતો નીચે મુજબ છે:-

૩.૧ પવન મોટર્સ (અગાઉ મેસર્સ યશ કાર) (ટૂંકમાં “ભાગીદારી પેઢી”) ઇન્ડિયન પાર્ટનરશીપ એક્ટ, ૧૯૩૨ હેઠળ નોંધાયેલ છે. અરજદારો સદર ભાગીદારી પેઢીના ભાગીદારો છે. ફરિયાદીના પતિ અરજદારોના મિત્ર છે અને તેથી, તેઓ પારિવારિક સંબંધો ધરાવે છે.

૩.૨ એવું કે વર્ષ ૨૦૧૧ અને ૨૦૧૩ વચ્ચે, અરજદારો નાણાકીય ભીડમાં હોવાથી, ખાનગી સામાવાળાએ અરજદારોને રૂ. ૭૫ લાખ ઉછીના આપ્યા હતા.

૩.૩ ત્યાર બાદ, તેની પરત ચૂકવણી માટે, સદર ભાગીદારી પેઢી, કે જેમાં અરજદારો ભાગીદારો છે, તેણે ફરિયાદીની તરફેણમાં રૂ. ૭૫ લાખની રકમના ચાર અલગ-અલગ ચેકો આપ્યા હતા. જ્યારે ફરિયાદીએ સદર ચેકો રજૂ કર્યા, ત્યારે તે અનાદર પામ્યા હતા.

૩.૪ તેથી, કાનૂની પ્રક્રિયા પૂર્ણ કર્યા બાદ, ક્રિમિનલ કેસ નં. ક્રિમિનલ કેસ નં. ૩૧૪૨/૨૦૧૪ અને ક્રિમિનલ કેસ નં. ૩૧૮૩/૨૦૧૫ વાળી ખાનગી ફરિયાદો દાખલ કરવામાં આવેલ છે, અરજદારો વિરુદ્ધ પ્રોસેસ જારી કરવામાં આવેલ છે.

૩.૫ આથી, સદર ફરિયાદો રદ કરવા માટે હાલની અરજીઓ.

૪. અરજદાર રીટાબેન માટે, મેં વિદ્વાન વકીલ શ્રી પ્રવીણ ગોંડલિયાને સાંભળ્યા છે, અરજદાર પરેશભાઈ માટે, મેં વિદ્વાન વકીલ શ્રી એ.આર. જોશીને

સાંભળ્યા છે, બંને બાબતોમાં ખાનગી સામાવાળા તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી દિપન દેસાઈ અને સામાવાળા રાજ્ય તરફે વિદ્વાન એ.પી.પી. સોહમ જોશીને પણ સાંભળવામાં આવ્યા છે.

સી.આર.એમ.એ. ૬૨૦૨/૨૦૧૭ ના અરજદાર તરફે રજૂઆતો

પ. વિદ્વાન વકીલ શ્રી પ્રવીણ ગોંડલિયાએ નીચે મુજબની રજૂઆતો કરી:-

પ.૧ એવું કે અરજદાર સદર ચેકના સહી કરનાર નથી. તેઓ સદર ભાગીદારી પેઢીના રોજબરોજના કામકાજમાં સંકળાયેલા નથી. અરજદાર ફરિયાદમાં આક્ષેપિત વ્યવહાર સાથે ક્યાંય સંકળાયેલા નથી. એવું કે ફરિયાદમાં કરવામાં આવેલા કથનો દર્શાવે છે કે ફરિયાદી અને આરોપી નં. ૧ પરેશભાઈ વચ્ચે નાણાકીય અથવા આર્થિક વ્યવહાર થયો હતો. ફરિયાદના પેરા ૩ નો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે કે આરોપી નં. ૧ પરેશભાઈએ ફોજદારી ફરિયાદોનો વિષયવસ્તુ હોય તેવા નાણાકીય વ્યવહારના સંબંધમાં જામીનગીરી તરીકે પોતાની મિલકત મૂકી છે. છેલ્લે, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ફરિયાદીએ સદર ભાગીદારી પેઢીને પક્ષકાર આરોપી તરીકે જોડી નથી અને તેથી, એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૪૧ નું સ્પષ્ટ ઉલ્લંઘન છે.

પ.૨ મુખ્યત્વે ઉપરોક્ત રજૂઆતોના આધારે, વિદ્વાન વકીલ શ્રી ગોંડલિયા ક્રિમિનલ મિસ. એપ્લિકેશન નં. ૬૨૦૨/૨૦૧૭ મંજૂર કરવા અને અરજદાર વિરુદ્ધની ખાનગી ફરિયાદ રદ કરવા વિનંતી કરે છે.

સી.આર.એમ.એ. ૬૫૧૭/૨૦૧૭ ના અરજદાર તરફે રજૂઆતો

૬. વિદ્વાન વકીલ શ્રી જોશીએ નીચે મુજબની રજૂઆતો કરી:-

૬.૧ એવું કે અરજદારે તારીખ ૩૧મી માર્ચ ૨૦૧૪ ની અસરથી સદર ભાગીદારી પેઢીમાંથી રાજીનામું આપ્યું છે. ચેકોના અનાદર બદલની પ્રશ્નવાળી ફરિયાદ ત્યાર બાદ દાખલ કરવામાં આવી છે. એવું કે ફરિયાદી સદર ભાગીદારી પેઢીમાંથી ભાગીદાર તરીકે નિવૃત્ત થયા હોવાના કારણે, સદર ભાગીદારી પેઢી સાથે થયેલા વ્યવહાર માટે તેમની સામે મુકદ્દમો ચલાવી શકાય નહીં, કે જેમાં તેઓ અગાઉ ભાગીદાર હતા.

૬.૨ એવું કે આકારણી વર્ષ ૨૦૧૫-૧૬ નું ઇન્કમેટેક્સ રિટર્ન દર્શાવે છે કે અરજદાર તારીખ ૧લી એપ્રિલ ૨૦૧૪ થી ૩૧મી માર્ચ ૨૦૧૫ થી શરૂ થતા નાણાકીય વર્ષ માટે સદર ભાગીદારી પેઢીમાં ભાગીદાર નથી અને તે ધ્યાને લેતાં, એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે અરજદાર સામે શરૂ કરવામાં આવેલી કાર્યવાહી માત્ર બદલરાદાપૂર્વકની જ નહીં પરંતુ ત્રાસદાયક પણ છે. એવું કે ફરિયાદમાં સદર ભાગીદારી પેઢીને જોડવામાં આવી નથી અને તેથી તે એન.આઇ. એક્ટની કલમ ૧૪૧ નો ભંગ આકર્ષે છે અને આથી, ભાગીદારી પેઢીને જોડ્યા વિના ભાગીદારો સામેની ફરિયાદ ચલાવવાપાત્ર નથી.

૬.૩ વાદગ્રસ્ત ફોજદારી ફરિયાદ કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરીને ક્રિમિનલ મિસ. એપ્લિકેશન નં. ૬૫૧૭/૨૦૧૭ મંજૂર કરવા માટે ઉપરોક્ત રજૂઆતો

કરવામાં આવી છે.

ખાનગી સામાવાળા તરફે રજૂઆતો

૭. તેનાથી વિરુદ્ધ, ખાનગી સામાવાળા તરફે વિદ્વાન વકીલ શ્રી દેસાઈ એવી રજૂઆત કરે છે કે વિવાદિત ચેકો પર આરોપી નં. ૧ પરેશભાઈ દ્વારા સહી કરવામાં આવી છે. તેમણે પાના નં. ૫૮, ૬૧, ૬૪ અને ૬૭ પર રેકૉર્ડ પર મૂકવામાં આવેલી ચેકોની નકલનો સંદર્ભ આપ્યો હતો અને રજૂઆત કરી હતી કે તે ચેકો પર આરોપી પરેશભાઈ દ્વારા ભાગીદારી પેઢીમાંથી રાજીનામું આપતાં પહેલાં સહી કરવામાં આવી હતી. સહીઓનો ઇનકાર કરવામાં આવ્યો નથી. તેઓ વધુમાં રજૂઆત કરે છે કે તેઓ તારીખ ૩૧.૩.૨૦૧૪ ની અસરથી ભાગીદારી પેઢીમાંથી નિવૃત્ત થયા હતા તે સ્થાપિત કરવા માટે અરજદાર પરેશભાઈ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલ નિવૃત્તિ લેખ, જો કે, બિનનોંધાયેલ છે અને રજિસ્ટ્રાર ઓફ ફર્મ્સને માત્ર તારીખ ૨૧.૪.૨૦૧૬ ના રોજ તેની જાણ કરવામાં આવી છે. તેઓ વધુમાં રજૂઆત કરે છે કે ફરિયાદીના જણાવ્યા મુજબ, ગુનો આચરવામાં અરજદાર પરેશભાઈએ મુખ્ય ભૂમિકા ભજવી હતી. તેઓ વધુમાં રજૂઆત કરે છે કે અન્ય આરોપી રીટાબેન, કે જેઓ ભાગીદારી પેઢીના ભાગીદાર છે, પોતાની અરજીમાં એવો આક્ષેપ કરે છે કે સમગ્ર વ્યવહાર અરજદાર પરેશભાઈ સાથે થયો હતો. જ્યારે, અરજદાર પરેશભાઈએ પોતાની જવાબદારીમાંથી છટકવા માટે એવો દાવો કર્યો હતો કે તેમણે ભાગીદારી પેઢીમાંથી રાજીનામું આપી દીધું છે. આમ, તેઓ રજૂઆત કરે છે કે ફોજદારી જવાબદારીથી બચવા માટે આ બંને અરજદારોની

પદ્ધતિસરની અને સુનિયોજિત દલીલો છે.

૭.૧ વિદ્વાન વકીલ શ્રી દિપન દેસાઈ એવી દલીલ કરવા માટે રેલિસ ઇન્ડિયા લિમિટેડ વિરુદ્ધ પોદુરુ વિદ્યા ભૂષણ, ૨૦૧૧ (૧૩) એસ.સી.સી. ૮૮ ના કેસમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાનો સંદર્ભ આપે છે કે, અરજદાર પરેશભાઈએ ભાગીદાર તરીકે ભાગીદારી પેઢીમાંથી રાજીનામું આપ્યું છે અને તેમની કોઈ પ્રતિનિધિ જવાબદારી થતી નથી તે બાબત પ્રારંભિક તબક્કે જ એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૩૮ અને ૧૪૧ હેઠળના ગુનાને રદ કરવા માટેની દલીલ કે કારણ હોઈ શકે નહીં. ફરિયાદનો સંદર્ભ આપતાં, તેઓ રજૂઆત કરે છે કે બંને ભાગીદારોની ભૂમિકા દર્શાવવા માટે ફરિયાદી દ્વારા જરૂરી કથનો કરવામાં આવ્યા છે. અરજદારોની પ્રતિનિધિ જવાબદારી પ્રથમદર્શી રીતે આકર્ષાય છે. તેઓ વધુમાં રજૂઆત કરે છે કે આ તબક્કે એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૪૧ ની જરૂરિયાત સંપૂર્ણપણે સંતોષાઈ હોવાથી, તે ધ્યાને લેતાં, જ્યાં સુધી અરજદાર રીટાબેનનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી ફોજદારી કેસની કાર્યવાહી રદ કરવા માટે આ અદાલત વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ ન કરે તેવી તેઓ અરજ કરે છે.

૭.૨ છેલ્લે, વિદ્વાન વકીલ શ્રી દેસાઈ રજૂઆત કરે છે કે ધનસિંઘ પ્રભુ વિ. ચંદ્રશેખર અને અન્ય, ૨૦૨૫ (૩) જી.એલ.એચ. ૩૪૨ ના કેસમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું ઠરાવ્યું હતું કે માત્ર ભાગીદારી પેઢીને આરોપી તરીકે ન જોડવી તે ફરિયાદપક્ષ માટે ઘાતક બનશે નહીં. ફરિયાદમાં સુધારો કરીને ભાગીદારી પેઢીને પાછળથી આરોપી તરીકે જોડી શકાય છે. તેથી, તેઓ રજૂઆત

કરે છે કે ભાગીદારી પેઢીને આરોપી તરીકે જોડવામાં આવી નથી તેવી દલીલ હવે ટકી શકતી નથી.

૭.૩ ઉપરોક્ત રજૂઆતોના આધારે, વિદ્વાન વકીલ શ્રી દેસાઈ બંને અરજીઓ નામંજૂર કરવા વિનંતી કરે છે.

૮. એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળ દાખલ કરાયેલ ખાનગી ફરિયાદમાં, વિદ્વાન એ.પી.પી. જરૂરી હુકમો પસાર કરવા અરજ કરે છે.

વિશ્લેષણ અને તારણો:-

૯. બંને પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા પછી અને બંને અરજીઓના આધારો તથા કારણોનું અવલોકન કર્યા પછી તેમજ રેકૉર્ડ પર રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજો પર ગંભીરતાપૂર્વક વિચારણા કરતાં, જે બાબત ધ્યાને આવે છે તે એ છે કે બંને અરજદારો ભાગીદારી પેઢીના ભાગીદારો છે અને તેઓ એવો કેસ રજૂ કરીને ફોજદારી પ્રતિનિધિ જવાબદારીમાંથી છટકવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યા છે કે ભાગીદારો પૈકીના એક ભાગીદારે તારીખ ૩૧.૩.૨૦૧૪ ની અસરથી ભાગીદારી પેઢીમાંથી રાજીનામું આપી દીધું છે અને તેથી, પાછળથી દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદમાં તેમની સામે મુકદ્દમો ચલાવી શકાય નહીં, કારણ કે ફરિયાદ દાખલ કરવાની તારીખથી તેઓ હવે હયાત ભાગીદાર રહ્યા ન હતા. જ્યારે, અન્ય અરજદાર રીટાબેને પ્રતિનિધિ જવાબદારીમાંથી મુક્ત થવા માટે એવું જણાવ્યું છે કે તેઓ સક્રિય ભાગીદાર નથી અને તેઓ ભાગીદારી પેઢીના રોજબરોજના કામકાજમાં

સંકળાયેલા નથી. એવી સામાન્ય દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ભાગીદારી પેઢીને આરોપી તરીકે જોડવામાં આવી નથી અને તેની ગેરહાજરીમાં, ભાગીદારો સામે એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળની ફોજદારી ફરિયાદ ચલાવવાપાત્ર નથી.

૧૦. છેલ્લી રજૂઆત જો પ્રથમ લેવામાં આવે તો, એવું જણાય છે કે માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે તાજેતરમાં એવા મુદ્દા પર વિચારણા કરી હતી કે શું ભાગીદારી પેઢીને જોડ્યા વિના, એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૪૧ સાથે વંચાણે લેતાં એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળની ફોજદારી ફરિયાદ ચલાવવાપાત્ર છે કે નહીં, ધનસિંઘ પ્રભુ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં. સંબંધિત પેરા પેરા ૭.૯, ૭.૨૦ થી ૭.૨૪, ૮, ૮.૧, ૮.૨, ૯, ૯.૧ થી ૯.૧૧ છે, જે નીચે મુજબ વંચાય છે:-

“૭.૯ એક ભાગીદારી પેઢી, કંપનીઝ એક્ટ હેઠળ નોંધાયેલ કંપનીથી વિપરીત, અલગ કાનૂની વ્યક્તિત્વ ધરાવતી નથી અને પેઢીનું નામ તેના ભાગીદારોનું વર્ણન કરવા માટેનો માત્ર એક સંક્ષિપ્ત ઉદ્દેશ છે. પેઢી અને કંપની વચ્ચેનો આ મૂળભૂત તફાવત એ આધાર પર રહેલો છે કે કંપની તેના શેરધારકોથી અલગ છે. તે સંદર્ભમાં, સાલોમન વિ. સાલોમન એન્ડ કો. લિમિટેડ, [૧૮૯૭] એ.સી. ૨૨ (એચ.એલ.), (સાલોમન) માં લોર્ડ મેકનાગટનના શબ્દો બોધપ્રદ છે:

કાયદાની દ્રષ્ટિએ કંપની સર્વસ્કાઈબર્સ કરતાં તદ્દન અલગ વ્યક્તિ છે.....; અને ભલે એવું હોય કે ઇન્કોર્પોરેશન પછી વ્યવસાય બરાબર એવો જ હોય જેવો તે પહેલાં હતો અને એ જ વ્યક્તિઓ મેનેજર હોય અને એ જ હાથ ઉપજ મેળવતા

હોય, તોપણ કંપની કાયદા મુજબ સબસ્ક્રાઇબર્સની એજન્ટ કે તેમના માટેની ટ્રસ્ટી નથી. તેમજ સદર અધિનિયમ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી મર્યાદા અને પદ્ધતિ સિવાય, સભ્યો તરીકે સબસ્ક્રાઇબર્સ કોઈપણ સ્વરૂપે કે પ્રકારે જવાબદાર નથી.

૭.૧૯ વ્યવસાયના દેવાં માટે ભાગીદારોની જવાબદારી અમર્યાદિત હોય છે અને તેઓ ભાગીદારી પેઢીની તમામ વ્યાવસાયિક જવાબદારીઓ માટે સંયુક્ત રીતે અને અલગ રીતે જવાબદાર છે. આ સંબંધમાં પાર્ટનરશિપ એક્ટની કલમ ૨૫ અને ૨૬ સુસંગત છે, જે નીચે મુજબ પુનઃપ્રસ્તુત કરવામાં આવે છે:

૨૫. પેઢીના કૃત્યો માટે ભાગીદારની જવાબદારી.

પોતે ભાગીદાર હોય તે દરમિયાન કરવામાં આવેલા પેઢીના તમામ કૃત્યો માટે દરેક ભાગીદાર, અન્ય તમામ ભાગીદારો સાથે સંયુક્ત રીતે અને અલગ રીતે પણ જવાબદાર છે.

૨૬. ભાગીદારના દોષપૂર્ણ કૃત્યો માટે પેઢીની જવાબદારી. જ્યાં, પેઢીના વ્યવસાયના સામાન્ય ક્રમમાં અથવા પોતાના ભાગીદારોની સત્તાથી કામ કરતા કોઈ ભાગીદારના દોષપૂર્ણ કૃત્ય કે લોપ દ્વારા, કોઈ ત્રીજા પક્ષકારને નુકસાન કે ઈજા થાય છે, અથવા કોઈ દંડ વહોરવામાં આવે છે, તો પેઢી તે સંબંધમાં તે ભાગીદાર જેટલી જ હદે જવાબદાર છે.

કલમ ૨૫ જોગવાઈ કરે છે કે ભાગીદાર દ્વારા કરવામાં આવેલા પેઢીના

તમામ કૃત્યો માટે દરેક ભાગીદાર અન્ય તમામ ભાગીદારો સાથે સંયુક્ત રીતે અને અલગ રીતે પણ જવાબદાર છે. પેઢી કોઈ કાનૂની સંસ્થા ન હોવાથી પરંતુ તમામ ભાગીદારો માટેનું માત્ર એક સામૂહિક નામ હોવાથી, તેનું તેના ભાગીદારોથી અલગ કોઈ કાનૂની અસ્તિત્વ નથી. તેથી, પેઢીની કોઈપણ જવાબદારી ભાગીદારો સામેની જવાબદારી જેવી જ અસર ધરાવે છે. આનું કારણ એ છે કે, પેઢીના તમામ કૃત્યો માટે ભાગીદારો સંયુક્ત રીતે અને અલગ રીતે જવાબદાર રહે છે, જુઓ દેના બેંક વિ. ભીખાભાઈ પ્રભુદાસ પારેખ એન્ડ કંપની, (૨૦૦૦) ૫ એસ.સી.સી. ૬૯૪.

૭.૨૦ વધુમાં, પેઢીના ભાગીદારો પેઢીના લેણદારો પ્રત્યે અમર્યાદિત જવાબદારી ધરાવે છે. આ લિમિટેડ કંપની અથવા લિમિટેડ લાયબિલિટી પાર્ટનરશિપથી વિપરીત છે, જેમાં ડિરેક્ટરો અથવા શેરધારકોની જવાબદારી લિમિટેડ કંપની અથવા લિમિટેડ લાયબિલિટી પાર્ટનરશિપમાં તેમના હિસ્સાની હદ સુધીની હોય છે અને જ્યારે કંપનીની વાત આવે છે ત્યારે તેમના દ્વારા ધારણ કરવામાં આવેલા શેરના દાર્શનિક મૂલ્ય અથવા શેરધારક દ્વારા બાંહેધરી આપવામાં આવેલી રકમ સુધી મર્યાદિત હોય છે. આમ, પેઢીનું દેવું એ ભાગીદારનું અંગત દેવું છે અને પેઢીનું દેવું પ્રત્યેક ભાગીદારે નાણાકીય અંગત જવાબદારી તરીકે વહોરવું પડે છે.

૭.૨૧ જ્યાં સુધી ફોજદારી જવાબદારીનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી, એકવાર એ સ્થાપિત થઈ જાય કે પેઢી અથવા તેના ભાગીદારો દ્વારા કોઈ ગેરકાયદેસર કૃત્ય કરવામાં આવ્યું છે, તો ભાગીદારો તેના માટે સંયુક્ત રીતે જવાબદાર રહેશે. વધુમાં,

ગુનો બનતું કૃત્ય પણ આવો ગુનો રચતા કાયદા એટલે કે નેગોશિયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટ, જે વિચારણા હેઠળનો અધિનિયમ છે, તેના સંદર્ભમાં નક્કી કરવાનું રહેશે. જ્યારે એક અનાદરના સંદર્ભમાં, પાર્ટનરશિપ એક્ટની કલમ ૨૫ ને સદર અધિનિયમની કલમ ૧૪૫ સાથે વાંચવામાં આવે ત્યારે, પેઢી સાથે સંયુક્ત રીતે પણ જવાબદાર એવા પેઢીના ભાગીદાર, જોકે કાનૂની ધારણાનું ખંડન કરી શકે છે.

૭.૨૨ તેનાથી વિપરીત, કલમ ૨૬ જણાવે છે કે જ્યાં પેઢીના ધંધાના સામાન્ય વ્યવહારમાં, અથવા પોતાના ભાગીદારોની સત્તાથી કામ કરતા કોઈ ભાગીદારના દોષપૂર્ણ કૃત્ય કે કસૂર દ્વારા કોઈ ત્રાહિત પક્ષકારને નુકસાન કે ઈજા થાય છે, અથવા કોઈ દંડ થાય છે, ત્યાં પેઢી તે ભાગીદાર જેટલી જ હદ સુધી તેના માટે જવાબદાર બને છે. ભાગીદાર દ્વારા કરવામાં આવેલા કૃત્યો માટે પેઢીની જવાબદારી ત્યારે ઉદ્ભવશે જ્યારે આવા કૃત્યો પેઢીના ધંધાના સામાન્ય વ્યવહારમાં કરવામાં આવ્યા હોય.

૭.૨૩ તદુપરાંત, પેઢી પોતે કોઈ ધંધો કરી શકતી ન હોવાથી, જો પેઢીનો કોઈ ભાગીદાર કોઈ ભંગ કરે, તો તેના પરિણામસ્વરૂપ થતા દંડ માટે તમામ ભાગીદારો તે જ રીતે જવાબદાર બનશે, જે રીતે પેઢી જવાબદાર બને. વધુમાં, જો કોઈ કાયદાના ઉદ્દેશ્ય બદલ ભાગીદારી પેઢી પર દંડ લાદવામાં આવે, તો તે ભાગીદારો પર પણ દંડ લાદવા સમાન ગણાય છે અને સદર ઉદ્દેશ્ય માટે ભાગીદારો પર કોઈ અલગ કે સ્વતંત્ર દંડ હોતો નથી.

૭.૨૪ જોકે, કંપનીમાં શેરધારકની જવાબદારી તેમના દ્વારા ધારણ કરાયેલ શેરોના દર્શની મૂલ્ય અથવા શેરધારક દ્વારા બાંહેધરી આપવામાં આવેલી રકમ પૂરતી મર્યાદિત હોય છે. શેરધારકની અલગ મિલકત કંપની સામે પોતાની લેણી રકમ વસૂલ કરવા માંગતા લેણદારની પહોંચ બહાર હોય છે.

૮. તેથી આપણને એ યાદ અપાવવું યોગ્ય રહેશે કે ઇન્ડિયન કંપનીઝ એક્ટ હેઠળ નોંધાયેલી કંપની અથવા લિમિટેડ લાયબિલિટી પાર્ટનરશિપ એક્ટ, ૨૦૦૮ હેઠળ નોંધાયેલી લિમિટેડ લાયબિલિટી પાર્ટનરશિપથી વિપરીત, ભાગીદારી પેઢી એ કોઈ અલગ કાનૂની અસ્તિત્વ નથી અને તે માત્ર તેના ભાગીદારોનો એક સમૂહ છે. પેઢીની નોંધણીનો અર્થ પણ એવો થતો નથી કે તે કંપનીની જેમ એક અલગ કાનૂની અસ્તિત્વ બની જાય છે. આથી, કંપનીના શેરધારકો કંપનીની મિલકતના સહ-માલિકો હોતા નથી તેનાથી વિપરીત, પેઢીના ભાગીદારો પેઢીની મિલકતના સહ-માલિકો હોય છે.

૮.૧ લિન્ડલી એન્ડ બેંક્સ ઓન પાર્ટનરશિપ, ૨૧મી આવૃત્તિ અનુસાર, પેઢીના નામનું ચોક્કસ મહત્વ ઓળખવું મહત્વપૂર્ણ છે કારણ કે તે એવા લક્ષણનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે જે પેઢી અંગેના કાનૂની દ્રષ્ટિકોણ કરતાં વ્યાપારિક દ્રષ્ટિકોણને પ્રોત્સાહિત કરવાનું વલણ ધરાવે છે. લિન્ડલી અનુસાર, જે નામ હેઠળ પેઢી ધંધો ચલાવે છે તે કાયદાની દ્રષ્ટિએ એક પરંપરાગત નામ છે. જે માત્ર એવા વ્યક્તિઓને જ લાગુ પડે છે કે જેઓ તે નામનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તે દરેક ચોક્કસ પ્રસંગે, પેઢીના સભ્યો હોય.”

૮.૨ આમ પેઢીનું નામ એ ચોક્કસ સમયે ધંધામાં એકસાથે જોડાયેલા વ્યક્તિઓના સમૂહનું વર્ણન કરવાની એક અનુકૂળ પદ્ધતિ છે: તેનાથી વધુ કે ઓછું કંઈ નહીં. જો ઘણા લોકો આવા નામ કે શૈલી હેઠળ ધંધો ચલાવતા હોય, તો તેઓ તે નામ કે શૈલી હેઠળ જે કંઈ કરે તે એટલું જ અસરકારક રહેશે જેટલું કે જો તેમના વ્યક્તિગત નામોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હોત. આનું એક સ્પષ્ટ ઉદાહરણ બિલ્સ ઓફ એક્સચેન્જ અને પ્રોમિસરી નોટ્સ પર પેઢીના નામનો ઉપયોગ છે.

૯. ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતો સદર અધિનિયમની કલમો ૧૩૮ અને ૧૪૧ ને લાગુ કરવાના રહે છે. ત્વરિત સંદર્ભ માટે, સદર કલમો નીચે મુજબ ટાંકવામાં આવી છે:

૧૩૮. ખાતામાં ભંડોળની અપૂરતતા, વગેરેના કારણે ચેકનો અનાદર.

જ્યાં કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા બેંકર પાસે તેના દ્વારા નિભાવવામાં આવતા ખાતામાંથી કોઈ દેવું અથવા અન્ય જવાબદારી સંપૂર્ણપણે કે આંશિક રીતે ચૂકવે કરવા સારુ અન્ય કોઈ વ્યક્તિને કોઈપણ રકમની ચુકવણી કરવા માટે લખવામાં આવેલો કોઈપણ ચેક, બેંક દ્વારા ચૂકવ્યા વિના પરત કરવામાં આવે, કાં તો તે ખાતામાં જમા રહેલી નાણાંની રકમ સદર ચેક સ્વીકારવા માટે અપૂરતી હોવાના કારણે અથવા તે સદર બેંક સાથે કરવામાં આવેલા કરાર મુજબ તે ખાતામાંથી ચૂકવવા માટે નક્કી કરાયેલી રકમ કરતાં વધી જતી હોવાના કારણે, તેવી વ્યક્તિએ ગુનો કર્યો હોવાનું માનવામાં આવશે અને આ અધિનિયમની અન્ય કોઈપણ

જોગવાઈને બાધ આવ્યા વિના, તેને બે વર્ષ સુધી વધારી શકાય તેવી મુદતની કેદની, અથવા ચેકની રકમ કરતાં બમણી રકમ સુધી વધારી શકાય તેટલા દંડની, અથવા બંનેની સજા કરવામાં આવશે:

પરંતુ શરત એ છે કે આ કલમમાં સમાવિષ્ટ કંઈપણ ત્યાં સુધી લાગુ થશે નહીં જ્યાં સુધી કે

(એ) સદર ચેક જે તારીખે લખવામાં આવ્યો હોય તે તારીખથી છ મહિના* ના સમયગાળાની અંદર અથવા તેની માન્યતાના સમયગાળાની અંદર, બેમાંથી જે વહેલું હોય તે સમયગાળામાં બેંક સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યો હોય;

(બી) યથાપ્રસંગ, સદર ચેકના નાણાં મેળવનાર અથવા યથાક્રમે ધારણ કરનાર દ્વારા ચેક ચૂકવ્યા વિના પરત ફર્યા અંગે બેંક તરફથી તેને માહિતી મળ્યાના ત્રીસ દિવસની અંદર સદર ચેક લખનારને લેખિતમાં નોટિસ આપીને સદર નાણાંની રકમ ચૂકવવાની માંગણી કરવામાં આવી હોય; અને

(સી) આવા ચેક લખનાર સદર નોટિસ મળ્યાના પંદર દિવસની અંદર નાણાં મેળવનારને અથવા યથાપ્રસંગ, સદર ચેકના યથાક્રમે ધારણ કરનારને સદર નાણાંની રકમ ચૂકવવામાં નિષ્ફળ જાય.

સ્પષ્ટીકરણ.— આ કલમના હેતુઓ માટે, “દેવું અથવા અન્ય જવાબદારી” એટલે કાયદેસર રીતે અમલમાં લાવી શકાય તેવું દેવું અથવા અન્ય જવાબદારી.

૧૪૧. કંપનીઓ દ્વારા ગુનાઓ.

(૧) જો કલમ ૧૩૮ હેઠળ ગુનો કરનાર વ્યક્તિ કંપની હોય, તો જે સમયે ગુનો કરવામાં આવ્યો હતો તે સમયે જે દરેક વ્યક્તિ કંપનીના કારોબારના સંચાલન માટે કંપનીનો હવાલો ધરાવતી હતી અને કંપનીને જવાબદાર હતી તેવી દરેક વ્યક્તિ, તેમજ સાથોસાથ કંપની પણ, સદર ગુના માટે દોષિત માનવામાં આવશે અને તેમની સામે તે મુજબ કાર્યવાહી કરવાને તથા સજાને પાત્ર રહેશે:

પરંતુ શરત એ છે કે આ પેટા-કલમમાં સમાવિષ્ટ કંઈપણ કોઈપણ વ્યક્તિને સજાને પાત્ર બનાવશે નહીં જો તે સાબિત કરે કે સદર ગુનો તેની જાણ બહાર કરવામાં આવ્યો હતો, અથવા તેણે આવા ગુનાને થતો અટકાવવા માટે તમામ યોગ્ય તકેદારી રાખી હતી.

વળી પરંતુ શરત એ છે કે જ્યાં કોઈ વ્યક્તિ કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકારમાં અથવા યથાપ્રસંગ, કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકારની માલિકીના કે તેના નિયંત્રણ હેઠળના નાણાકીય નિગમમાં કોઈપણ હોદ્દો કે રોજગાર ધરાવવાના કારણે કંપનીના ડિરેક્ટર તરીકે નામાંકિત થયેલ હોય, તો તે આ પ્રકરણ હેઠળ ફોજદારી કાર્યવાહીને પાત્ર રહેશે નહીં.

(૨) પેટા-કલમ (૧) માં ગમે તે સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, જ્યાં આ અધિનિયમ હેઠળનો કોઈપણ ગુનો કંપની દ્વારા કરવામાં આવ્યો હોય અને એ સાબિત થાય કે

સદર ગુનો કંપનીના કોઈપણ ડિરેક્ટર, મેનેજર, સેક્રેટરી અથવા અન્ય અધિકારીની સંમતિથી અથવા તેમની મેલીભગતથી કરવામાં આવ્યો છે, અથવા તેમની તરફથી થયેલી કોઈપણ બેદરકારીને આભારી છે, તો તેવા ડિરેક્ટર, મેનેજર, સેક્રેટરી અથવા અન્ય અધિકારી પણ તે ગુના માટે દોષિત માનવામાં આવશે અને તેમની સામે કાર્યવાહી કરવાને તથા તે મુજબ સજાને પાત્ર રહેશે.

સ્પષ્ટીકરણ.— આ કલમના હેતુઓ માટે,

(એ) “કંપની” એટલે કોઈપણ નિગમિત સંસ્થા અને તેમાં પેઢી અથવા વ્યક્તિઓના અન્ય મંડળનો સમાવેશ થાય છે; અને

(બી) પેઢીના સંદર્ભમાં, “ડિરેક્ટર” એટલે સદર પેઢીમાંનો ભાગીદાર.

૯.૧ સદર અધિનિયમની કલમ ૧૩૮ કાલ્પનિક માન્યતા દ્વારા, અન્ય બાબતોની સાથે સાથે ખાતામાં ભંડોળની અપૂરતતાના કારણે ચેકના અનાદર બદલ ગુનો રચે છે. આરોપી દ્વારા આપવામાં આવેલ ચેકના અનાદરનો ભોગ બનેલ ફરિયાદીને સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૦૦, (જે ભારતીય નાગરિક સુરક્ષા સંહિતા, ૨૦૨૩ (ટૂંકમાં, બી.એન.એસ.એસ.) ની કલમ ૨૨૩ ને સમકક્ષ છે) ની જોગવાઈ મુજબ ખાનગી ફરિયાદ દાખલ કરવાનો અધિકાર છે. જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ/કુદરતી વ્યક્તિ વિરુદ્ધ સદર ગુનો સાબિત થાય છે, ત્યારે તેને બે વર્ષ સુધી લંબાવી શકાય તેટલી મુદતની કેદની અથવા ચેકની રકમ કરતાં બમણી રકમ સુધી વધારી શકાય તેટલા દંડની શિક્ષા કરવામાં આવે છે. પરંતુ જ્યારે આવો

ગુનો કોઈ કંપની દ્વારા આચરવામાં આવે છે, કે જે એક કૃત્રિમ કાનૂની અસ્તિત્વ છે, ત્યારે સદર અધિનિયમની કલમ ૧૪૧ લાગુ પડે છે. સદર કલમ જણાવે છે કે જો સદર અધિનિયમની કલમ ૧૩૮ હેઠળ ગુનો આચરનાર વ્યક્તિ એક કંપની હોય, તો તે ગુનો આચરવામાં આવ્યો તે સમયે કંપનીના વ્યવસાયના સંચાલન માટે કંપનીનો હવાલો ધરાવતી હતી અને કંપની પ્રત્યે જવાબદાર હતી તેવી દરેક વ્યક્તિ, તેમજ કંપની પોતે પણ, સદર ગુના માટે દોષિત માનવામાં આવશે અને તેમની સામે તે મુજબ કાર્યવાહી કરવાને તથા શિક્ષા કરવાને પાત્ર થશે. કંપની જેવા કૃત્રિમ કાનૂની અસ્તિત્વને કેદની સજા કરી શકાતી ન હોવાથી, કાલ્પનિક માન્યતા દ્વારા આવા કૃત્રિમ કાનૂની અસ્તિત્વ સાથે સંકળાયેલી અમુક વ્યક્તિઓને ગુના માટે દોષિત માનવામાં આવે છે અને તેમની સામે તે મુજબ કાર્યવાહી કરવા તથા તેમને શિક્ષા કરવા પાત્ર બનાવવામાં આવે છે. આ એવી દરેક વ્યક્તિ પરની પ્રતિનિધિક જવાબદારીનું એક ઉદાહરણ છે કે જે, ગુનો આચરવામાં આવ્યો તે સમયે, કંપનીના વ્યવસાયના સંચાલન માટે કંપનીનો હવાલો ધરાવતી હતી અને કંપની પ્રત્યે જવાબદાર હતી. આ એ કારણસર છે કે તેના શેરધારકો અથવા તેના વ્યવસાયના સંચાલનનો હવાલો ધરાવતા લોકોની સરખામણીમાં કંપની એક અલગ અસ્તિત્વ ધરાવે છે, કારણ કે કંપની એક કૃત્રિમ કાનૂની અસ્તિત્વ છે. આમ, જવાબદારી કંપની પર તેમજ ઉપર દર્શાવેલ વ્યક્તિઓના વર્ગ પર રહેશે. આવી વ્યક્તિ કંપનીના વ્યવસાયના સંચાલન માટે કંપનીનો હવાલો ધરાવતી તેમજ કંપની પ્રત્યે જવાબદાર એમ બંને હોવી આવશ્યક છે. તેમ છતાં, કંપનીની સાથે સાથે સદર ગુના માટે દોષિત માનવામાં

આવેલ વ્યક્તિઓનો ઉપરોક્ત વર્ગ સજામાંથી બચી શકે છે (૧) જો તે સાબિત કરી શકે કે ગુનો તેની જાણ વગર આચરવામાં આવ્યો હતો; અથવા (૨) તેણે આવા ગુનાને બનતો અટકાવવા માટે તમામ યોગ્ય ખંત રાખી હતી. આથી, સદર અધિનિયમની કલમ ૧૪૧ ની પેટા-કલમ (૧) ના પરંતુક મારફતે, કલમ ૧૪૧ ની પેટા-કલમ (૧) માં દર્શાવેલ વ્યક્તિઓના વર્ગ માટે બે બચાવ પૂરા પાડવામાં આવ્યા છે.

૯.૨ કલમ ૧૪૧ ની પેટા-કલમ (૧) નો બીજો પરંતુક એવી વ્યક્તિ માટેનો અપવાદ છે કે જે કંપનીની ડિરેક્ટર છે અને જે સદર અધિનિયમના પ્રકરણ ૧૭ હેઠળ કાર્યવાહી માટે જવાબદાર રહેશે નહીં. આ કેસના હેતુ માટે બીજો પરંતુક પ્રસ્તુત નથી કારણ કે સદર પરંતુક કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકારોનું અથવા કેન્દ્ર સરકાર કે રાજ્ય સરકારની, યથાપ્રસંગ, માલિકીના અથવા નિયંત્રણ હેઠળના નાણાકીય નિગમનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા હોદ્દાની રૂએ ડિરેક્ટરોનો ઉલ્લેખ કરે છે.

૯.૩ કલમ ૧૪૧ ની પેટા-કલમ (૨) નોન-ઓબ્સ્ટેન્ટે કલમથી શરૂ થાય છે. તે કંપની સાથે સંકળાયેલી વ્યક્તિઓના તેવા વર્ગોના દાયરાને વિસ્તૃત કરે છે કે જેમને સદર અધિનિયમની કલમ ૧૩૮ હેઠળના ગુના માટે પણ દોષિત માની શકાય અને જેમની સામે કાર્યવાહી કરવાને તથા તે મુજબ શિક્ષા કરવાને પાત્ર રહેશે. કલમ ૧૪૧ ની પેટા-કલમ (૨) જણાવે છે કે જ્યાં કંપની દ્વારા ગુનો આચરવામાં આવ્યો હોય અને એ સાબિત થાય કે સદર ગુનો કંપનીના કોઈપણ ડિરેક્ટર, મેનેજર, સેક્રેટરી અથવા અન્ય અધિકારીની (૧) સંમતિથી; અથવા (૨)

સાઠગાંઠથી; અથવા (૩) તેમની તરફની કોઈ બેદરકારીને આભારી હોઈ આચરવામાં આવ્યો છે, તો વ્યક્તિઓના આવા ઉપરોક્ત વર્ગો પણ દોષિત ગણાશે, તેમની સામે કાર્યવાહી કરવામાં આવશે અને તે મુજબ શિક્ષા કરવામાં આવશે. જ્યારે કલમ ૧૪૧ ની પેટા-કલમ (૧) વ્યક્તિઓના તે વર્ગને મર્યાદિત કરે છે કે જેઓ જ્યારે કંપની દ્વારા ગુનો આચરવામાં આવે ત્યારે જવાબદાર માનવામાં આવશે, ત્યારે કલમ ૧૪૧ ની પેટા-કલમ (૨) જવાબદારીના દાયરાને વ્યક્તિઓના વધુ વર્ગો એટલે કે કંપનીના ડિરેક્ટર, મેનેજર, સેક્રેટરી અથવા અન્ય અધિકારી સુધી જવાબદાર ઠેરવવા માટે વિસ્તૃત કરે છે, જો એવો પુરાવો હોય કે આવા કંપની સાથે સંકળાયેલી વ્યક્તિઓના આવા વર્ગે તેમની સંમતિ અથવા મેળાપીપણાથી, અથવા તેમના તરફની કોઈપણ બેદરકારીના કારણે ગુનો કર્યો હતો. સદર અધિનિયમની કલમ ૧૪૧ ની પેટા-કલમ (૨) માં “પણ દોષિત ગણવામાં આવશે” એ શબ્દપ્રયોગ એવો અર્થ સૂચવે છે કે સદર જોગવાઈનો ઉદ્દેશ્ય અને હેતુ તે પેટા-કલમમાં ઉલ્લેખિત વ્યક્તિઓના વર્ગોને તેમના તરફ આરોપિત ગુનાહિત ઈરાદા અથવા બેદરકારીના કારણે સમાવિષ્ટ કરવાનો છે.

૯.૪ આમ, જ્યાં સદર અધિનિયમની કલમ ૧૪૧ ની પેટા-કલમ (૧) હેઠળ, જ્યારે કંપની દ્વારા કલમ ૧૩૮ હેઠળ ગુનો કરવામાં આવ્યો હોવાનું કહેવાય ત્યારે સદર પેટા-કલમમાં નિર્દિષ્ટ વ્યક્તિઓના વર્ગ પર ફોજદારી જવાબદારી તે વ્યક્તિ કંપનીમાં જે હોદ્દો ધરાવે છે તેના કારણે હોય છે અને તેથી સદર અધિનિયમની કલમ ૧૪૧ ની પેટા-કલમ (૨) હેઠળની કાનૂની ધારણા અનુસાર,

બીજી તરફ, કંપનીના ડિરેક્ટર, મેનેજર, સેક્રેટરી અથવા અન્ય અધિકારી કે જેમને પણ સદર અધિનિયમની કલમ ૧૩૮ હેઠળના ગુના માટે દોષિત ગણવામાં આવશે, તેમના તરફથી ગુનો કરવા માટે સંમતિ અથવા મેળાપીપણું અથવા ગુનાહિત બેદરકારી સંબંધે પુરાવો હોવો જરૂરી છે. આમ, સદર અધિનિયમની કલમ ૧૪૧ ની પેટા-કલમ (૨) હેઠળ, જ્યારે કંપની સદર અધિનિયમની કલમ ૧૩૮ હેઠળના ગુના માટે દોષિત હોય, ત્યારે કંપનીના ડિરેક્ટર, મેનેજર, સેક્રેટરી અથવા અન્ય અધિકારીને પણ સદર ગુના માટે દોષિત ગણવામાં આવશે અને તેમની સામે તે મુજબ કાર્યવાહી કરવાપાત્ર અને સજા કરવાપાત્ર રહેશે, શરતે કે વ્યક્તિઓના આવા વર્ગ તરફથી ગુનાહિત માનસ હોવાનો પુરાવો હોય. તેથી, કંપનીના ડિરેક્ટર, મેનેજર, સેક્રેટરી અથવા અન્ય અધિકારી સામે તેઓ કંપનીમાં જે હોદ્દો ધરાવે છે માત્ર તે આધાર પર જ આપમેળે કાર્યવાહી કરી શકાય નહીં, પરંતુ તેમની સામે માત્ર ત્યારે જ કાર્યવાહી કરી શકાય જ્યારે એવો પુરાવો હોય કે કંપની દ્વારા કલમ ૧૩૮ હેઠળનો ગુનો તેમની સંમતિ અથવા મેળાપીપણાથી અથવા તેમના તરફની બેદરકારીના કારણે કરવામાં આવ્યો હતો. કલમ ૧૪૧ ની પેટા-કલમ (૨) હેઠળ, કલમ ૧૩૮ હેઠળના ગુનાના આચરણમાં તેમની ચોક્કસ ભૂમિકા અંગે તેમાં ઉલ્લેખિત વ્યક્તિઓના વર્ગના સંદર્ભમાં પુરાવાનું ધોરણ ઉચ્ચતર છે. આનો અર્થ એવો થાય છે કે કંપનીની પ્રાથમિક જવાબદારી વ્યક્તિઓના ઉપરોક્ત વર્ગો પર તબદીલ થાય છે કે જેમને સદર અધિનિયમની કલમ ૧૩૮ હેઠળના ગુનાના કાલ્પનિક દંડકીય સ્વરૂપને ધ્યાને લેતાં પરોક્ષ રીતે દોષિત ગણવામાં આવે છે.

૯.૫ કલમ ૧૪૧ ના સ્પષ્ટીકરણમાં બે ખંડો છે. ખંડ (એ) કંપનીની વ્યાખ્યા આપતાં જણાવે છે કે કંપની એટલે કોઈપણ બોડી કોર્પોરેટ અને તેમાં પેઢી અથવા વ્યક્તિઓના અન્ય મંડળનો સમાવેશ થાય છે. ‘કંપની’ શબ્દપ્રયોગમાં, અન્ય બાબતો સાથે, એવી બોડી કોર્પોરેટનો સમાવેશ થાય છે જે કંપનીઝ એક્ટની જોગવાઈઓ હેઠળ સંસ્થાપિત કંપની અથવા વૈધાનિક સંસ્થાનો નિર્દેશ કરે છે. ‘કંપની’ શબ્દપ્રયોગ સર્વસમાવેશક છે કારણ કે તેમાં પેઢી, એટલે કે પાર્ટનરશિપ એક્ટની જોગવાઈઓ મુજબની ભાગીદારી પેઢી, તેમજ લિમિટેડ લાયાબિલિટી પાર્ટનરશિપ અથવા વ્યક્તિઓના અન્ય મંડળનો સમાવેશ થાય છે. સ્પષ્ટીકરણનો ખંડ (બી) પેઢીના સંદર્ભમાં સદર અધિનિયમની કલમ ૧૪૧ ની પેટા-કલમ (૨) માં ઉલ્લેખિત ડિરેક્ટરની વ્યાખ્યા આપતાં જણાવે છે કે તેનો અર્થ પેઢીમાં ભાગીદાર થાય છે. આમ, એક ધારાકીય પ્રયુક્ત દ્વારા સદર અધિનિયમની કલમ ૧૪૧ ના સ્પષ્ટીકરણ મારફતે એક સર્વસમાવેશક વ્યાખ્યા ઉમેરવામાં આવી છે કારણ કે ન્યાયશાસ્ત્રમાં અને કાયદામાં, ભાગીદારી પેઢીની સરખામણીએ કંપની એ એક વિશિષ્ટ બોડી કોર્પોરેટ અને અલગ કાનૂની અસ્તિત્વ છે.

૯.૬ કલમ ૧૪૧ ના વિવિધ ખંડોના સંયુક્ત વાંચન પરથી એ બાબત ફલિત થાય છે કે ‘કંપની’ શબ્દપ્રયોગનો ઉપયોગ વ્યાપક રીતે કરવામાં આવ્યો છે જેથી માત્ર કંપનીઝ એક્ટની જોગવાઈઓ હેઠળ ચુસ્ત અર્થમાં સંસ્થાપિત કંપનીનો જ નહીં પરંતુ વૈધાનિક કંપની જેવી કોઈપણ બોડી કોર્પોરેટ તેમજ ભાગીદારી પેઢી અથવા વ્યક્તિઓના અન્ય મંડળ જેવા અન્ય કૃત્રિમ કાનૂની

અસ્તિત્વનો પણ સમાવેશ થાય. તેથી, કલમ ૧૪૧ ની પેટા-કલમ (૨) માં ‘ડિરેક્ટર’ શબ્દપ્રયોગ સંસ્થાપિત કંપની અથવા વૈધાનિક સંસ્થાના ડિરેક્ટર પૂરતો મર્યાદિત નથી, પરંતુ તેમાં પેઢીના ભાગીદારનો પણ સમાવેશ થાય છે. સદર અધિનિયમની કલમ ૧૪૧ ની પેટા-કલમ (૨) માં પેઢીના સંદર્ભમાં ‘ડિરેક્ટર’ શબ્દપ્રયોગનો અર્થ ભાગીદાર થાય છે,

જે સંસદ દ્વારા એ હકીકતથી પૂર્ણપણે વાકેફ અને સભાન રહીને અપનાવવામાં આવેલી એક ધારાકીય પ્રયુક્તિ પણ છે કે ન્યાયશાસ્ત્રની દ્રષ્ટિએ, ભાગીદારી પેઢી બોડી કોર્પોરેટના ડિરેક્ટર સમકક્ષ નથી. સંસદે તમામ પ્રકારની કાનૂની વ્યક્તિઓનો સમાવેશ કરતા ‘કંપની’ શબ્દપ્રયોગનો ઉપયોગ કર્યો હોવાથી, પેઢીના સંદર્ભમાં ‘ડિરેક્ટર’ શબ્દપ્રયોગનો અર્થ પેઢીમાં ભાગીદાર થાય તેવી વિસ્તૃત વ્યાખ્યા આપવી જરૂરી હતી. તેથી, ‘કંપની’ શબ્દપ્રયોગના અર્થમાં પેઢીનો સમાવેશ માત્ર પેઢીના ભાગીદારો પર જવાબદારી નિર્માણ કરવાના હેતુથી એક કાનૂની કલ્પના દ્વારા અને ધારાકીય પ્રયુક્તિ મારફતે જ કરવામાં આવ્યો છે, જેના માટે તેઓ ગમે તે સંજોગોમાં ભારતમાં ભાગીદારીના કાયદા હેઠળ જવાબદાર છે જ. પરંતુ ભાગીદારી પેઢીનો સમાવેશ કરતી ‘કંપની’ શબ્દની વ્યાખ્યા સરળતા ખાતર સ્પષ્ટીકરણમાં સમાવિષ્ટ કરવામાં આવી છે, કારણ કે અન્યથા તે જ સમાન હેતુઓ માટે આવી જ જોગવાઈ દાખલ કરવી પડી હોત. વિવિધ પ્રકારની કાનૂની સંસ્થાઓ માટે સમાન વ્યાખ્યાનું પુનરાવર્તન કરવાને બદલે, સંસદે કંપનીઝ એક્ટના અર્થ મુજબ સમજવામાં આવતી કંપની દ્વારા, અન્ય બાબતો

સહિત, આચરવામાં આવેલા ગુનાના સંદર્ભમાં સદર અધિનિયમની કલમ ૧૪૧ ના હેતુ સારુ કંપનીને વ્યાખ્યાયિત કરવા અને કંપનીની વ્યાખ્યામાં પેઢી અથવા વ્યક્તિઓના અન્ય મંડળનો પણ સમાવેશ કરવા માટે એક સ્પષ્ટીકરણ ઉમેરવાનું અનુકૂળ માન્યું છે. તે જ રીતે, સ્પષ્ટીકરણના ખંડ (બી) હેઠળ, પેઢીના સંદર્ભમાં, ‘ડિરેક્ટર’ શબ્દપ્રયોગનો અર્થ પેઢીમાં ભાગીદાર થાય છે.

૯.૭ આ બાબત એ હકીકત પણ દર્શાવે છે કે જ્યારે કંપનીના સંદર્ભમાં ડિરેક્ટર એક અલગ વ્યક્તિત્વ છે, ત્યારે ભાગીદારી પેઢીના કિસ્સામાં ભાગીદાર વાસ્તવમાં અલગ કાનૂની વ્યક્તિત્વ ધરાવતો નથી. આનું કારણ એ છે કે જે રીતે કંપની તેના ડિરેક્ટરોથી અલગ અને વિશિષ્ટ છે, તે રીતે ભાગીદારી પેઢી ખરેખર કોઈ અલગ અને વિશિષ્ટ કાનૂની અસ્તિત્વ નથી, પરંતુ જ્યારે ભાગીદારી પેઢીને તેના ભાગીદારો સાથે ધ્યાને લેવામાં આવે ત્યારે જ તે કાનૂની વ્યક્તિત્વ ધરાવી શકે છે. આમ, તેના ભાગીદારો સિવાય ભાગીદારી પેઢીની ન્યાયશાસ્ત્રની દ્રષ્ટિએ કે કાયદાની દ્રષ્ટિએ કોઈ અલગ માન્યતા નથી. તેથી, કંપની દ્વારા આચરવામાં આવેલા ગુના માટે કંપનીના ડિરેક્ટર પ્રતિનિધિક રીતે જવાબદાર હોઈ શકે છે, પરંતુ જ્યાં સુધી ભાગીદારી પેઢીનો સંબંધ છે, જ્યારે આવી પેઢી દ્વારા ગુનો આચરવામાં આવે છે, ત્યારે વાસ્તવમાં તે ગુનો માત્ર પેઢી દ્વારા જ નહીં પરંતુ પેઢીના ભાગીદારો દ્વારા આચરવામાં આવ્યો હોય છે. તેથી, ભલે એક પેઢીના નામે આપવામાં આવ્યો હોય અને ગુનો પેઢી દ્વારા આચરવામાં આવ્યો હોય, તેમ છતાં એકના અનાદર માટે પેઢીના ભાગીદારો જવાબદાર બને છે. તેથી, કાયદામાં અને

ન્યાયશાસ્ત્રમાં, જ્યારે કોઈ ભાગીદારી પેઢી સામે કાર્યવાહી કરવામાં આવે છે, ત્યારે વાસ્તવમાં ભાગીદારો જવાબદાર બને છે અને સદર જવાબદારી સંયુક્ત અને અલગ-અલગ છે તથા તે પ્રતિનિધિક નથી. આ બાબત કંપનીથી વિપરીત છે કે જે પોતાની જાતે જવાબદાર છે અને તે એક કૃત્રિમ કાનૂની અસ્તિત્વ હોવાથી, કંપનીની બાબતોનો હવાલો સંભાળતી અથવા તેના વ્યવસાયનું સંચાલન કરતી વ્યક્તિઓ કંપની દ્વારા આચરવામાં આવેલા ગુના માટે માત્ર પ્રતિનિધિક રીતે જવાબદાર બને છે.

૯.૮ જોકે, ન્યાયશાસ્ત્રની દ્રષ્ટિએ, ભાગીદારી પેઢીના ભાગીદારો મળીને પેઢી રચે છે અને પેઢી એ પેઢીના ભાગીદારો માટેનો એક સંક્ષિપ્ત શબ્દપ્રયોગ છે. આ કંપનીમાં ડિરેક્ટરની સ્થિતિ કરતાં વિપરીત છે કે જે ચુસ્ત અર્થમાં એક બોડી કોર્પોરેટ છે અને આવી કંપની ડિરેક્ટરોની સરખામણીએ એક અલગ કાનૂની અસ્તિત્વ છે. બીજી તરફ, તેના ભાગીદારોની ગેરહાજરીમાં ભાગીદારી પેઢીની કોઈ કાનૂની માન્યતા નથી. જો ભાગીદારી પેઢી સદર અધિનિયમની કલમ ૧૩૮ હેઠળના ગુના માટે જવાબદાર હોય, તો તેનો અર્થ એવો થશે કે તે જવાબદારી આપમેળે ભાગીદારી પેઢીના ભાગીદારો સુધી સંયુક્ત અને અલગ-અલગ રીતે વિસ્તરશે. સદર અધિનિયમની કલમ ૧૪૧ સાથે વંચાણે લેતાં કલમ ૧૩૮ ના અર્થ અંતર્ગત કંપની અથવા ભાગીદારી પેઢી, યથાપ્રસંગ, દ્વારા આચરવામાં આવેલા ગુનાની વિચારણા કરતી વખતે ભાગીદારી પેઢી અને બોડી કોર્પોરેટ એવી કંપની વચ્ચેના આ અંતર્નિહિત તફાવતને ધ્યાને રાખવો જરૂરી છે. પુનરોચ્ચાર

કરીએ તો, ભાગીદારી પેઢીના કિસ્સામાં, તે રીતે ભાગીદારોની પ્રતિનિધિક જવાબદારીનો કોઈ ખ્યાલ નથી. જવાબદારી સંયુક્ત અને અલગ-અલગ છે કારણ કે ભાગીદારી પેઢી એ ભાગીદારોનો વ્યવસાય છે

ભાગીદારોનો વ્યવસાય છે અને ભાગીદારોને જવાબદાર બનાવ્યા વિના માત્ર પેઢી વિરુદ્ધ કાર્યવાહી કરી શકાતી નથી.

૯.૯ તેથી, ભાગીદારી પેઢીને આરોપી તરીકે નામિત કરવામાં ન આવી હોય તેવી સ્થિતિમાં પણ, જો ભાગીદારી પેઢીના ભાગીદારો વિરુદ્ધ કાર્યવાહી કરવામાં આવે, તો તેઓ ભાગીદારી પેઢી સાથે તેમજ પેઢીના ભાગીદારો અંદરોઅંદર સંયુક્ત અને વિભક્ત રીતે જવાબદાર હોવાથી, ફરિયાદ હજુ પણ ટકી શકે તેવી છે. આવા કેસમાં આરોપી વાસ્તવમાં ખુદ પેઢીની સાથે સાથે ભાગીદારી પેઢીના ભાગીદારો હશે. જવાબદારી સંયુક્ત અને વિભક્ત હોવાથી, સદર અધિનિયમની કલમ ૧૩૮ હેઠળ આદેશિત કર્યા મુજબ કાનૂની નોટિસ પાઠવીને ફરિયાદી દ્વારા ભાગીદારી પેઢી વિરુદ્ધ કાર્યવાહી કરવામાં આવી ન હોય અથવા સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૦૦ (બી.એન.એસ.એસ. ની કલમ ૨૨૩ ની સમકક્ષ) હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદમાં ખાસ કરીને આરોપી બનાવવામાં આવી ન હોય તેવી સ્થિતિમાં પણ, આવી ફરિયાદ ટકી શકે તેવી છે.

૯.૧૦ આમ, જ્યારે ચુસ્ત અર્થમાં બોડી કોર્પોરેટ હોય તેવી કંપની દ્વારા આચરવામાં આવેલા ગુનાનો કેસ હોય, ત્યારે સદર અધિનિયમની કલમ ૧૪૧ ની પેટા-કલમ (૧) અને પેટા-કલમ (૨) માં ઉદ્દેખિત વ્યક્તિઓના વર્ગો પરની

પ્રતિનિધિક જવાબદારી અનુસાર તેમની સામે કાર્યવાહી કરવામાં આવશે અને તેઓ સદર અધિનિયમની કલમ ૧૩૮ હેઠળના ગુના માટે જવાબદાર રહેશે. બીજી તરફ ભાગીદારી પેઢીના કિસ્સામાં, જ્યારે ભાગીદારી પેઢી સામે ગુનો સાબિત થયો હોય, ત્યારે પેઢી સ્વતઃ જવાબદાર રહેશે નહીં, પરંતુ જવાબદારી અનિવાર્યપણે પેઢીના ભાગીદારો સુધી વિસ્તરશે કારણ કે ભાગીદારી પેઢીના નામે ગુનો આચરવામાં આવ્યો હોય ત્યારે પણ તેઓ પેઢી સાથે વ્યક્તિગત રીતે, સંયુક્ત અને વિભક્ત રીતે જવાબદાર રહેશે.

૯.૧૧ પુનરોચ્ચાર કરવો હોય તો, જ્યારે ભાગીદારી પેઢી એ પેઢીના ભાગીદારો માટેનું માત્ર એક સંક્ષિપ્ત નામ છે, ત્યારે સદર અધિનિયમની કલમ ૧૪૧ સાથે વંચાણે લેતાં કલમ ૧૩૮ હેઠળ આચરવામાં આવેલો કોઈપણ ગુનો પેઢીના ભાગીદારોને પેઢી સાથે સંયુક્ત અને વિભક્ત રીતે જવાબદાર બનાવશે. જો, બીજી તરફ, સંસદનો ઈશાદો એવો હોત કે દંડના હેતુ માટે પેઢીના ભાગીદારોને અલગ એકમો તરીકે ગણવામાં આવે, તો તેણે સ્પષ્ટપણે એવું જણાવીને તેવી જોગવાઈ કરી હોત કે સદર અધિનિયમની કલમ ૧૩૮ હેઠળના ગુના માટે પેઢી તેમજ ભાગીદારો અલગ રીતે જવાબદાર રહેશે. સદર અધિનિયમની કલમ ૧૪૧ પરથી આવો કોઈ ઈશાદો ફલિત થતો નથી કારણ કે પેઢી સામે સાબિત થયેલો ગુનો એ પેઢીના ભાગીદારો પણ પેઢી સાથે સંયુક્ત અને વિભક્ત રીતે જવાબદાર હોવા સમાન ગણાશે. તેથી, દરેક ભાગીદાર પર કોઈ અલગ જવાબદારી રહેતી નથી, સિવાય કે કલમ ૧૪૧ ની પેટા-કલમ (૨) લાગુ પડતી હોય, જ્યારે પેઢીના

કોઈપણ વ્યક્તિગત ભાગીદાર તરફથી બેદરકારી અથવા શુદ્ધબુદ્ધિનો અભાવ સાબિત થયો હોય.”

૧૧. ઉપરોક્ત ચુકાદામાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા ઠરાવવામાં આવેલા કાયદાને ધ્યાને લેતાં, સંબંધિત અરજદારો તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલો શ્રી ગોંડલિયા અને શ્રી જોષી એવી રજૂઆત કરશે કે ભાગીદારી પેઢીને જોડ્યા વિના એન.આઈ. એક્ટ ની કલમ ૧૪૧ સાથે વંચાણે લેતાં કલમ ૧૩૮ હેઠળની ફોજદારી ફરિયાદ ટકી ન શકવા અંગેનો આધાર હવે અરજદાર માટે ઉપલબ્ધ રહેતો નથી.

૧૨. જ્યાં સુધી અરજદાર પરેશભાઈની એવી તકરારનો સંબંધ છે કે તેમણે તારીખ ૩૧.૩.૨૦૧૪ ની અસરથી ભાગીદારી પેઢીમાંથી રાજીનામું આપેલ છે અને તેથી, ભાગીદારી પેઢી સામે દાખલ કરવામાં આવેલી ફોજદારી ફરિયાદમાં તેમની સામે મુકદ્દમો ચલાવી શકાય નહીં, તો જો આપણે પ્રશ્નવાળા ચેકો, કે જેઓનો અનાદર થયેલ છે, તેનો સંદર્ભ લઈએ, તો તે તમામ ચેકો પર તારીખ ૩૧.૩.૨૦૧૪ પહેલાં અરજદાર પરેશભાઈ દ્વારા સહી કરવામાં આવી છે. તદુપરાંત, અરજદાર પરેશભાઈએ ફરિયાદી દ્વારા પાઠવવામાં આવેલી વૈધાનિક નોટિસનો જવાબ પણ આપ્યો છે (પાના નં. ૭૮). સદર જવાબમાં, અરજદાર પરેશભાઈએ એવો દાવો કર્યો ન હતો કે તેમણે ભાગીદારી પેઢીમાંથી ભાગીદાર તરીકે રાજીનામું આપ્યું છે. તેના બદલે, નોટિસના જવાબના પેરા ૫ માં એવી તકરાર કરવામાં આવી છે કે સમગ્ર વ્યવહાર ભાગીદારી પેઢી વતી અરજદાર

પરેશભાઈ દ્વારા કરવામાં આવ્યો છે. એનેક્ષર ડી ખાતે રેકૉર્ડ પર રજૂ કરવામાં આવેલ નિવૃત્તિ લેખ એ બિનનોંધણીકૃત દસ્તાવેજ છે જેનું કોઈ કાનૂની મૂલ્ય નથી અથવા તેના બદલે કાયદાની જોગવાઈઓનું ઘોર ઉદ્વંધન છે, અને જેટલો અપ્રસ્તુત દસ્તાવેજ છે તેટલો જ અગ્રાહ્ય છે. પાના નં. ૧૦૩ ના અવલોકન પરથી જણાય છે કે આ નિવૃત્તિ લેખ રજિસ્ટ્રાર ઓફ ફર્મ્સને માત્ર ૨૧મી એપ્રિલ ૨૦૧૬ ના રોજ જ મોકલવામાં આવ્યો હતો. અરજદાર રીટાબેન દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અરજીના પેરા ૨ અને ૩ નો સંદર્ભ લેવો પણ પ્રસ્તુત છે, જેમાં અરજદાર રીટાબેને એવો દાવો કર્યો હતો કે સમગ્ર વ્યવહાર અરજદાર પરેશભાઈ દ્વારા કરવામાં આવ્યો છે અને તેમના દ્વારા નહીં અને તેઓ માત્ર કાગળ પરના ભાગીદાર છે. તેમણે એવો એક શબ્દ પણ કહ્યો ન હતો કે અરજદાર પરેશભાઈ ભાગીદારી પેઢીમાંથી નિવૃત્ત થયા હતા. પેરા ૨ અને ૩ નીચે મુજબ વંચાય છે:-

“૨. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે સામાવાળા નં. ૨ દ્વારા નેગોશિયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ ૧૩૮ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદ આરોપી નં. ૧ અને ફરિયાદી વચ્ચે થયેલા વ્યવહારો અને વ્યાપારી સંબંધો દર્શાવે છે. અરજદાર પવન મોટર્સ, કે જે એક ભાગીદારી પેઢી છે અને આરોપી નં. ૧ દ્વારા જેનું સંચાલન અને દેખરેખ રાખવામાં આવતી હતી, તેના ભાગીદારો પૈકીના એક હતા માત્ર તે જ કારણે અરજદારને આ મુકદ્દમામાં બિનજરૂરી રીતે ખેંચી લાવવામાં આવ્યા છે. આરોપી નં. ૧ અને ફરિયાદી વચ્ચેના આવા કોઈપણ નાણાકીય વ્યવહાર અંગે અરજદાર વાકેફ પણ ન હતા. આરોપી

નં. ૧ એ અરજદારની પીઠ પાછળ ભાગીદારી પેઢીના ખાતામાંથી જામીનગીરી પેટે ચેક આપ્યો હતો. કોઈપણ ચેક પર હાલના અરજદારની સહી નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે અરજદાર સદર કહેવાતા ચેકો પર સહી કરનાર નથી.

૩. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે પવન મોટર્સ નામની ભાગીદારી પેઢી જૂની મોટર કારના વેચાણ અને ખરીદીનો વ્યવસાય કરતી હતી. અરજદાર એક સ્ત્રી હોઈ, તેઓ કાગળ પરના ભાગીદાર હતા. સમગ્ર વ્યવસાયની દેખરેખ આરોપી નં. ૧ દ્વારા રાખવામાં આવતી હતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે માત્ર પેઢીના ભાગીદાર તરીકે હાલના અરજદારને અદાલતમાં ખેંચી લાવવાના હેતુથી જ ફરિયાદનું કથન ચતુરાઈપૂર્વક ઘડી કાઢવામાં આવ્યું છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે અરજદાર ક્યારેય ફરિયાદીની ઓફિસે ગયા ન હતા અને ક્યારેય ફરિયાદી પાસેથી કોઈ રકમ લીધી ન હતી. રોકડમાં લાખો રૂપિયા આપવાની વાત પણ માનવાલાયક નથી. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે કથિત વ્યવહાર આરોપી નં. ૧ અને ફરિયાદી વચ્ચે થયેલ છે અને તેથી ફરિયાદીના કહેવા મુજબ આરોપી નં. ૧ દ્વારા લેવામાં આવેલી કહેવાતી રકમ સામે આરોપી નં. ૧ એ પોતાનો ફ્લેટ જામીનગીરી પેટે આપ્યો છે અને ફરિયાદી તેમજ આરોપી નં. ૨ વચ્ચે કરાર કરવામાં આવેલ છે.”

૧૩. એ નોંધવું યોગ્ય રહેશે કે આ અરજી તારીખ ૧.૩.૨૦૧૭ ના રોજ દાખલ કરવામાં આવી છે. ઉપરોક્ત જવાબ ત્યાર પછી દાખલ કરવામાં આવ્યો છે. આમ, તમામ સામગ્રી દર્શાવે છે કે રેકૉર્ડ પરનો નિવૃત્તિ લેખ જવાબદારી અંગે માત્ર

આંખમાં ધૂળ નાખવાના હેતુથી ઊભો કરવામાં આવ્યો હતો. અરજદાર આરોપી પરેશભાઈએ, પ્રતિનિધિત્વની જવાબદારીમાંથી છટકવા માટે, એવી તકરાર ઉપસ્થિત કરી હતી કે ચેકો ઇશ્યૂ કરતાં પહેલાં તેઓ ભાગીદારી પેઢીમાંથી નિવૃત્ત થઈ ગયા હતા. જોકે, તેમની તકરારને સમર્થન આપે તેવી કોઈ સામગ્રી રેકૉર્ડ પર નથી. તેમ છતાં પણ, રેલિસ ઇન્ડિયા લિમિટેડ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં આપેલા ચુકાદા દ્વારા આ મુદ્દો સંપૂર્ણપણે નિર્ણિત થયેલ છે, જેમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે ફરિયાદ દાખલ કરવાની તારીખે આરોપીઓ પેઢીમાં ભાગીદાર હતા કે નહીં તે અંગેનો પ્રશ્ન એ હકીકતનો પ્રશ્ન છે કે જે ટ્રાયલમાં સાબિત કરવાનો રહે છે. તેનો પેરા ૧૦ નીચે મુજબ વંચાય છે:-

“૧૦. આમ, ફોજદારી ફરિયાદમાં અમને જણાયેલા ઉપરોક્ત કથનોના પ્રકાશમાં, અમારો એવો સુવિચારિત મત છે કે સામાવાળાઓ સામે એવા પર્યાપ્ત કથનો કરવામાં આવ્યા છે કે તેઓ સંબંધિત સમયે સદર પેઢીના ભાગીદારો હતા અને સદર ભાગીદારી પેઢીના રોજબરોજના કારોબારની દેખરેખ રાખતા હતા. આ કથન સદર અપીલકર્તા દ્વારા ફરિયાદમાં સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવેલ છે, જોકે સદર સામાવાળાઓ દ્વારા તેનો ઇનકાર કરવામાં આવેલ છે, પરંતુ સંબંધિત સમયે તેઓ ભાગીદારો ન હતા તે સાબિત કરવાનો બોજો ખાસ કરીને તેમના પર રહેલો છે. આ બોજ તેમના દ્વારા પુરાવો રજૂ કરીને અદા કરવો જરૂરી છે અને જ્યાં સુધી કાયદા અનુસાર તે રીતે સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી, અમારા મતે, તેઓને તેમની જવાબદારીમાંથી મુક્ત કરી શકાય નહીં. પરિણામે, હાઈકોર્ટે તેઓને મુક્ત કરવામાં

ભૂલ કરી છે. વળી, પુનરાવર્તનના ભોગે પણ, હાઈકોર્ટ સમક્ષની તેમની પોતાની રજૂઆતોના આધારે (ઉપર પેરા ૬ માં પુનઃ રજૂ કરેલ છે), સદર સામાવાળાઓએ એ હકીકત સ્વીકારી છે કે સદર અપીલકર્તાએ શરૂઆતની ફરિયાદોમાં સદર પેઢીના કારોબારનો હવાલો સંભાળતા ભાગીદારો તરીકેની તેમની હેસિયતમાં તેમનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો. તારીખ ૩૧.૦૩.૨૦૦૪ ના રોજ તેઓ સદર પેઢીમાં ભાગીદારો હતા કે નહીં તે પ્રશ્ન હકીકતનો પ્રશ્ન છે, જેને ટ્રાયલમાં સાબિત કરવો પડશે. ફરિયાદમાં કથનના રૂપમાં પ્રાથમિક બોજો સદર અપીલકર્તા દ્વારા પૂર્ણ કરવામાં આવ્યો છે.”

૧૪. અરજદાર રીટાબેન તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી ગોંડલિયા એવી રજૂઆત કરે છે કે પેપર પાર્ટનર એવા સદર અરજદાર સામે કાર્યવાહી કરવા માટે ફરિયાદમાં અપૂરતા કથનો કરવામાં આવ્યા છે. તેઓ વધુમાં એવી રજૂઆત કરે છે કે સદર અરજદાર એક મહિલા હોવાથી તેમણે કોઈ વ્યાપારિક વ્યવહાર કર્યો ન હતો. તેઓ વધુમાં એવી રજૂઆત કરે છે કે ફરિયાદ પરથી પણ સ્પષ્ટ થાય છે કે નાણાકીય વ્યવહાર અરજદાર પરેશભાઈ સાથે થયો હતો. ફરિયાદના પેરા ૩ નો સંદર્ભ આપતાં, તેઓ રજૂઆત કરે છે કે ફરિયાદ મુજબ, અરજદાર પરેશભાઈ ઓગસ્ટ ૨૦૧૧ ના મહિનામાં ફરિયાદીની ઓફિસે ગયા હતા અને નાણાકીય સહાય મેળવી હતી અને ત્યારપછી, અન્ય નાણાકીય સહાય પણ મેળવી હતી. તે અરજદાર પરેશભાઈ છે જેમણે ફરિયાદીને ૬ થી ૮ મહિનામાં સમગ્ર રકમ પરત ચૂકવવાનું વચન આપ્યું હતું અને તે માટે, તેમણે ફરિયાદી પાસે સુરક્ષા તરીકે

પોતાનો ફ્લેટ પણ મૂક્યો હતો. તેવા સંજોગોમાં, વિદ્વાન વકીલ શ્રી ગોંડલિયા એવી રજૂઆત કરે છે કે મૂળભૂત રીતે, આ અરજદાર પરેશભાઈ અને ફરિયાદી વચ્ચેનો વ્યવહાર છે. તેઓ વધુમાં એવી રજૂઆત કરે છે કે અરજદાર રીટાબેન, પેપર પાર્ટનર હોવાથી, તેમણે ફરિયાદી સાથે કોઈ નાણાકીય વ્યવહાર કર્યા ન હતા અથવા સદર ભાગીદારી પેઢીના રોજબરોજના કારોબારમાં તેઓ સંકળાયેલા ન હતા અને તેથી, તેમની સામે કાર્યવાહી ન થવી જોઈએ. એન.આઈ. એક્ટ ની કલમ ૧૪૧ ના પરંતુકનો સંદર્ભ આપતાં વિદ્વાન વકીલ શ્રી ગોંડલિયા એવી રજૂઆત કરે છે કે અરજદાર રીટાબેનને પક્ષકારો વચ્ચે થયેલા વ્યવહાર વિશે કોઈ જાણકારી ન હોવાથી, તેમને કાર્યવાહીનો સામનો કરવા માટે જવાબદાર ગણી શકાય નહીં.

૧૫. તાજેતરમાં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે એચ.ડી.એફ.સી. બેંક લિમિટેડ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર, એ.આઈ.આર. ૨૦૨૫ એસ.સી. ૨૭૦૭ ના કેસમાં શ્રેણીબદ્ધ ચુકાદાઓનું સર્વેક્ષણ કર્યું અને પેરા ૩૪ થી ૩૯ માં અરજદાર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા મુદ્દાનું વિશ્લેષણ કર્યું તથા નીચે મુજબ ઠરાવ્યું:-

“૩૪. એ નોંધવું મહત્વપૂર્ણ છે કે કોઈ મંત્ર કે જાદુઈ મંત્રોચ્ચારની જેમ સદર કલમના ચોક્કસ શબ્દોનું તે જ ક્રમમાં પુનરાવર્તન કરવું એ કાયદાનો આદેશ નથી. જે બાબત ફરજિયાત છે તે એ છે કે ફરિયાદમાંથી એ સ્પષ્ટ થવું જોઈએ કે આરોપી તરીકે જોડવા માંગવામાં આવેલ વ્યક્તિ એન.આઈ. એક્ટ ની કલમ ૧૪૧(૧) ના પરિમાણો હેઠળ આવે છે. માત્ર ત્યારે જ સદર આરોપી વિરુદ્ધ

પ્રતિનિધિક જવાબદારીનું અનુમાન કરી શકાય, જેથી ટ્રાયલ તરફ આગળ વધી શકાય. સ્વરૂપ કરતાં તત્વ પ્રબળ રહેશે.

૩૫. સામાવાળા નં. ૨ તરફેના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા સિબી થોમસ (ઉપર મુજબ) પર ભારે આધાર રાખવામાં આવ્યો છે એવી દલીલ કરવા માટે કે “હવાલો ધરાવતા હતા” તે શબ્દોની ગેરહાજરીમાં, સામાવાળા નં. ૨ સામેનો હાલનો કેસ આગળ ચલાવી શકાય નહીં. અમે સદર રજૂઆત સ્વીકારવા અસમર્થ છીએ. આ અદાલતે, સિબી થોમસ (ઉપર મુજબ) માં, હકીકતોના આધારે એવું જોયું હતું કે ફરિયાદના સમગ્ર વાંચન પરથી તેમાંના અપીલકર્તા-આરોપીની કોઈ સ્પષ્ટ અને ચોક્કસ ભૂમિકા પ્રગટ થતી ન હતી. વધુમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે માત્ર એટલું જ કથન કરવામાં આવ્યું હતું કે આરોપીઓ ભાગીદાર હોવાના નાતે કંપનીના રોજબરોજના કારોબારના સંચાલન માટે જવાબદાર છે. હાલના કેસમાં ઉપર ચર્ચા કરાયેલા કથનો કરતાં આ તફાવત અલગ છે. આ કેસમાં, સ્પષ્ટપણે એવું કથન કરવામાં આવ્યું છે કે સામાવાળા નં. ૨, આરોપી નં. ૩ અને ૪ સાથે મળીને, ડિરેક્ટર હોવાના નાતે આરોપી નં. ૧ - કંપનીના રોજબરોજના કારોબાર, વહીવટ અને કામકાજ માટે જવાબદાર હતા. આથી, સિબી થોમસ (ઉપર મુજબ) નો ચુકાદો સામાવાળા નં. ૨ ને કોઈ મદદરૂપ થઈ શકે નહીં કારણ કે તે કેસ તેની પોતાની હકીકતો પર આધારિત હતો.

૩૬. સામાવાળા નં. ૨ ના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલું આ બાબતનું બીજું પાસું એ છે કે માત્ર કલમ ૧૪૧ માં સમાવિષ્ટ મૂળભૂત કથનો જ

ફરજિયાતપણે સમાવિષ્ટ કરવાના રહે છે એટલું જ નહીં પરંતુ જે વ્યક્તિઓ કંપનીના માત્ર ડિરેક્ટરો અથવા કર્મચારીઓ છે તેમને ચોક્કસ ભૂમિકા પણ આભારી હોવી જોઈએ. અમે વિદ્વાન વકીલની સદર રજૂઆત સાથે સંમત થવા અસમર્થ છીએ.

૩૭. તાજેતરમાં, આ અદાલતે એસ.પી. મણિ એન્ડ મોહન ડેરી વિ. ડૉ. સ્નેહલતા ઇલાંગોવન, (૨૦૨૩) ૧૦ એસ.સી.સી. ૬૮૫ માં, ફરિયાદમાં કલમ ૧૪૧ ની ભાષા શબ્દશઃ ટાંકવી જરૂરી ન હોવાના સિદ્ધાંતનો પુનરોચ્ચાર કર્યા પછી, કે.કે. આહુજા વિ. વી.કે. વોરા અને અન્ય, (૨૦૦૯) ૧૦ એસ.સી.સી. ૪૮ માં ઠરાવેલા તારણનો વધુમાં પુનરોચ્ચાર કર્યો હતો. કે.કે. આહુજા (ઉપર મુજબ) માં, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે જ્યાં સુધી ડિરેક્ટરનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી, ફરિયાદમાં એવું કથન કે તેઓ કંપનીના કારોબારના સંચાલન માટે કંપનીનો હવાલો ધરાવતા હતા અને કંપનીને જવાબદાર હતા તે પર્યાપ્ત હતું અને કોઈ વધુ કથન જરૂરી ન હતું, જોકે કેટલીક વિગતો ઇચ્છનીય રહેશે. ત્યારબાદ, આ અદાલતે એસ.પી. મણિ (ઉપર મુજબ) માં, ચુકાદાના પેરા ૫૮.૨ માં નીચે મુજબ તારણ કાઢ્યું હતું:-

૫૮.૨. યથાપ્રસંગ, કંપની અથવા પેઢીના કારોબારનો હવાલો કોની પાસે હતો તે અંગે ફરિયાદી માત્ર સામાન્ય રીતે જ જાણતા હોવાનું માનવામાં આવે છે. અન્ય વહીવટી બાબતો કંપની અથવા પેઢી અને તેનો હવાલો સંભાળતા લોકોના વિશેષ જ્ઞાનમાં રહેશે. તેવા સંજોગોમાં, ફરિયાદી પાસેથી એવી અપેક્ષા રાખવામાં

આવે છે કે તેઓ એવો આક્ષેપ કરે કે ફરિયાદમાં નામ દર્શાવેલ વ્યક્તિઓ કંપની/પેઢીના કારોબારનો હવાલો ધરાવે છે. યથાપ્રસંગ, માત્ર કંપનીના ડિરેક્ટરો અથવા પેઢીના ભાગીદારો જ કંપનીમાં તેમણે ભજવેલી ભૂમિકા અથવા પેઢીમાં ભાગીદારો તરીકેની ભૂમિકા વિશે વિશેષ જ્ઞાન ધરાવે છે જેથી તેઓ અદાલત સમક્ષ દર્શાવી શકે કે સંબંધિત સમયે તેઓ કંપનીના કારોબારનો હવાલો ધરાવતા ન હતા. એન.આઈ. એક્ટ ની અનુક્રમે કલમ ૧૩૮ અને કલમ ૧૪૧ નો સંદર્ભ દર્શાવે છે કે કલમ ૧૩૮ હેઠળના ગુનાના અન્ય તત્વો સંતોષાતા હોવા પર, તેઓ દોષિત ઠરવાને પાત્ર ન હતા તે દર્શાવવાનો બોજો બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સ અથવા કંપનીના કારોબારનો હવાલો સંભાળતા અધિકારીઓ/પેઢીના ભાગીદારો પર રહે છે. કોઈપણ એવા વિશેષ સંજોગોનું અસ્તિત્વ કે જે તેમને જવાબદાર બનાવતા નથી તે બાબત વિશેષરૂપે તેમના જ્ઞાનમાં રહેલી છે અને સંબંધિત સમયે તેઓ કંપની અથવા પેઢીના કારોબારનો હવાલો ધરાવતા ન હતા તે દર્શાવવા સારુ ટ્રાયલ દરમિયાન તે સાબિત કરવાનું તેમના પર રહેલું છે.

૩૮. તેમાં યોગ્ય રીતે ઠરાવ્યા મુજબ, દરેક ડિરેક્ટરની વહીવટી ભૂમિકા કંપની અથવા પેઢીના ડિરેક્ટરના વિશેષ જ્ઞાનમાં રહેશે અને તેઓ કંપનીના કારોબારનો હવાલો ધરાવતા ન હતા તે સાબિત કરવાનું તેમના પર રહેલું છે. આ બાબતને ધ્યાને લેતાં, સામાવાળા નં. ૨ ના વિદ્વાન વકીલની એવી દલીલ કે ડિરેક્ટરોને આભારી ચોક્કસ ભૂમિકા ફરિયાદમાં દર્શાવવી જોઈએ, તે સ્વીકારવાપાત્ર નથી.

રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલના સમર્થનમાં સામાવાળા નં. ૨ ના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા નેશનલ સ્મોલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ કોર્પોરેશન લિમિટેડ વિ. હરમીત સિંહ પેઇન્ટલ અને અન્ય, (૨૦૧૦) ૩ એસ.સી.સી. ૩૩૦ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે. અમે સદર રજૂઆત સ્વીકારવા અસમર્થ છીએ. જો વિદ્વાન વકીલ સદર રજૂઆત દ્વારા એવી દલીલ કરવા માંગતા હોય કે કલમ ૧૩૮ ની ફરિયાદમાં ફરિયાદી એવી વહીવટી બાબતો ટાંકવા બંધાયેલા છે કે જે ખાસ કરીને કંપની અને ડિરેક્ટરોના જ્ઞાનમાં છે, તો તેઓ કલમ ૧૪૧ ના ઘટકોને સમજવામાં સંપૂર્ણપણે ભૂલભરેલા છે. કે.કે. આહુજા (ઉપર મુજબ) માં ઠરાવ્યા મુજબ અને એસ.પી. મણિ (ઉપર મુજબ) માં પુનરોચ્ચાર કર્યા મુજબ, ફરિયાદી સામાન્ય રીતે માત્ર એટલું જ જાણતા હોવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે કે કંપનીના કારોબારનો હવાલો કોની પાસે છે. હરમીત સિંહ પેઇન્ટલ (ઉપર મુજબ) માં જ્યારે પેરા ૨૨ માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે

વધુમાં, કલમ ૧૪૧ અનુસાર પ્રતિનિધિત્વની જવાબદારી લાદવા માટે, સંબંધિત ડિરેક્ટરોની ભૂમિકા અંગેનું કથન ચોક્કસ હોવું જોઈએ. વર્ણન સ્પષ્ટ હોવું જોઈએ અને સંબંધિત ડિરેક્ટરો કંપનીના કારોબારનો હવાલો સંભાળતા હતા અને તેના સંચાલન માટે જવાબદાર હતા તેવા કથન અંગે કેટલાક અસંદિગ્ધ આક્ષેપો હોવા જોઈએ તેનો અર્થ માત્ર ફરિયાદીના જ્ઞાનમાં રહેલા પ્રશ્નવાળા ચેક ઇસ્યુ કરવા સંબંધિત વ્યવહારના સંદર્ભમાં જ સમજવો જોઈએ. કે.કે. આહુજા (ઉપર મુજબ) માં જ્યાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે ડિરેક્ટર, સેક્રેટરી અથવા મેનેજર [કંપનીઝ એક્ટની કલમ ૨(૨૪) માં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ] અથવા

કંપનીઝ એક્ટની કલમ ૫ ના ખંડ (ઇ) અને (એફ) માં ઉલ્લેખિત વ્યક્તિના કિસ્સામાં, કેસને સદર અધિનિયમની કલમ ૧૪૧(૧) હેઠળ લાવવા માટે ફરિયાદમાં એવું કથન જરૂરી છે કે તેઓ કંપનીના કારોબારના સંચાલન માટે કંપનીનો હવાલો ધરાવતા હતા અને કંપનીને જવાબદાર હતા. ફરિયાદમાં કોઈ વધુ કથન જરૂરી રહેશે નહીં, જોકે કેટલીક વિગતો ઇચ્છનીય રહેશે. બાબતને સદર પેટા-કલમ હેઠળ લાવવા માટે ફરિયાદમાં સંમતિ અને મિલીભગત અથવા બેદરકારી સંબંધિત જરૂરી કથનો કરીને તેઓને કલમ ૧૪૧(૨) હેઠળ પણ જવાબદાર ઠેરવી શકાય છે, તે સાચી કાનૂની સ્થિતિ દર્શાવે છે. કે.કે. આહુજા (ઉપર મુજબ), હરમીત સિંહ પેઈન્ટલ (ઉપર મુજબ) અને એસ.પી. મણિ (ઉપર મુજબ) ના ચુકાદાઓનું સુમેળભર્યું અર્થઘટન એવી સ્થિતિ સ્પષ્ટ કરે છે કે કંપનીમાં ડિરેક્ટરોને સોંપવામાં આવેલી ચોક્કસ ભૂમિકા વિશે કંપની અથવા ડિરેક્ટરો કે પેઢીના વિશેષ જ્ઞાનમાં રહેલી બાબતો અંગે ફરિયાદમાં કથન કરવાની ફરિયાદી પર કોઈ જવાબદારી નથી.

૩૯. હાલના કેસની હકીકતો પર સદર કાનૂની સ્થિતિ લાગુ કરતાં, એવું જણાય છે કે સામાવાળા નં. ૨ શ્રીમતી રંજના શર્મા વિરુદ્ધ ઉપર જણાવેલ ફરિયાદના કથનો એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૪૧(૧) ની જરૂરિયાત પૂર્ણ કરે છે, અને આ એવો કેસ નથી કે જ્યાં કાર્યવાહી રદ કરીને તેમની સામેનો મુકદ્દમો અટકાવી શકાય. તેમની સામેની કાર્યવાહી રદ કરવામાં હાઈકોર્ટ સંપૂર્ણપણે ગેરવાજબી હતી.”

૧૬. હાલના કેસમાં ઉપરોક્ત સિદ્ધાંત લાગુ કરતાં, એન.આઈ. એક્ટની કલમ ૧૪૧(૧) ની જરૂરિયાત પૂર્ણ કરવા માટે પર્યાપ્ત કથન કરવામાં આવ્યું છે કે કેમ તેની તપાસ કરવા માટે ફરિયાદમાં કરવામાં આવેલા કથનોનો સંદર્ભ લઈએ. ફરિયાદના પેરા ૪ થી ૬ પ્રસ્તુત અને મહત્વપૂર્ણ છે, જે નીચે મુજબ વંચાય છે:-

“(૪) ત્યારબાદ, ફરીથી એપ્રિલ ૨૦૧૨ ના બીજા અઠવાડિયામાં, હાલના કેસના આરોપી નં. ૧ અમે ફરિયાદીની ઓફિસે આવ્યા અને અમને કહ્યું કે, “અમારી ભાગીદારી પેઢીના અમુક દેવાં શંકાસ્પદ બની ગયા છે અને, હાલમાં, જે રકમો છ થી આઠ મહિનામાં મળવાની હતી તે મળવાની કોઈ શક્યતા નથી અને તેવા નાણાં મળવામાં હજુ વધુ છ થી આઠ મહિનાનો સમય લાગવાની શક્યતા છે.” ત્યારબાદ, હાલના કેસના આરોપી નં. ૧ એ કહ્યું કે, “તમારી પાસેથી રૂ. ૧૦,૦૦,૦૦૦/- (રૂપિયા દસ લાખ) ઉછીના લેતી વખતે અમે છ થી આઠ મહિનામાં નાણાં પરત કરીશું તેવું અમારા દ્વારા આપવામાં આવેલું વચન પાળી શકાય તેમ નથી. કારણ કે અમારી લેણી નીકળતી રકમ વસૂલ ન થવાના કારણે અમારા ધંધાની પરિસ્થિતિ સુધરી નથી. જો તમે અમારા સારા સંબંધોને ધ્યાને રાખીને વધુ રૂ. ૭૦,૦૦,૦૦૦/- (રૂપિયા સિત્તેર લાખ) ની વ્યવસ્થા કરી આપો તો તે ખરેખર ખૂબ સારું રહેશે.” તે સમયે, હું ફરિયાદીએ અત્રેના આરોપી નં. ૧ ને કહ્યું કે, “જે રકમ માંગવામાં આવી છે તે ખૂબ મોટી છે અને હું આ બાબતે સ્વતંત્ર રીતે નિર્ણય લેવાની કોઈપણ સ્થિતિમાં નથી. મારે તે માટે મારા પતિ શ્રી સંદીપભાઈને પૂછવું પડશે, જેઓ સામાજિક કામ માટે બહારગામ ગયા છે અને તેઓ બે થી ત્રણ

દિવસ પછી પરત ફરે તેવી શક્યતા છે. તેથી, તમે ત્રણ દિવસ પછી આવજો.” આશરે ત્રણ દિવસ પછી, આરોપી નં. ૧ અને આરોપી નં. ૨ અમો ફરિયાદીની ઓફિસે આવ્યા. તે સમયે, હું ફરિયાદી અને મારા પતિ ઓફિસમાં હાજર હતા. અમો ફરિયાદીની ઓફિસ ખાતે એક બેઠક યોજાઈ હતી જેમાં મારા પતિ શ્રી સંદીપભાઈ, હું અને આરોપી નં. ૧ અને ૨ હાજર હતા. આ બેઠકમાં, હાલના કેસના આરોપી નં. ૧ અને આરોપી નં. ૨ એ મારી અને મારા પતિ સમક્ષ તેમની નાણાકીય સ્થિતિ અને તેના પરિણામે તેમના ધંધા પર પડેલી અસરનું વિગતવાર વર્ણન કર્યું અને તેઓએ તેમને વધુ રૂ. ૭૦,૦૦,૦૦૦/- (રૂપિયા સિત્તેર લાખ) ધીરવા માટે વિનંતી કરી. અત્રેના આરોપી નં. ૧ અને ૨ એ અમને કહ્યું કે, “આ વખતે તમે જે પણ રકમ ધીરશો, તે અમને અગાઉ ધીરેલી રૂ. ૧૦,૦૦,૦૦૦/- ની રકમ સાથે, કોઈપણ સંજોગોમાં, તારીખ ૩૧/૦૫/૨૦૧૩ સુધીમાં તમને પરત કરી દેવામાં આવશે.” અત્રેના આરોપી નં. ૧ અને ૨ નું સાંભળ્યા પછી અને તેમની ખાતરી ધ્યાને લીધા પછી, હું ફરિયાદી અને મારા પતિ શ્રી સંદીપભાઈ આરોપી નં. ૧ અને ૨ ની ભાગીદારી પેઢીને તેનો ધંધો ચલાવવા માટે વધુ નાણાં ધીરવા સંમત થયા. તે મુજબ, હું ફરિયાદીએ તારીખ ૧૮/૦૪/૨૦૧૨ ના રોજ આરોપી નં. ૧ અને ૨ ને રૂ. ૨૦,૦૦,૦૦૦/- (રૂપિયા વીસ લાખ) રોકડા આપ્યા. આરોપી નં. ૧ અને ૨ અમારી ઓફિસેથી નાણાં મેળવવા માટે સાથે આવ્યા હતા. ત્યારબાદ, તારીખ ૨૮/૦૬/૨૦૧૨ ના રોજ, અમો ફરિયાદીએ આરોપી નં. ૧ અને ૨, કે જેઓ સદર રકમ રોકડમાં મેળવવા માટે અમારી ઓફિસે સાથે આવ્યા હતા, તેમને રૂ. ૨૫,૦૦,૦૦૦/- (રૂપિયા પચીસ લાખ) રોકડા આપ્યા. છેલ્લે, તારીખ

૨૪/૦૭/૨૦૧૨ ના રોજ, અમો ફરિયાદીએ આરોપી નં. ૧ અને ૨, કે જેઓ અમારી ઓફિસેથી નાણાં રોકડમાં મેળવવા માટે સાથે આવ્યા હતા, તેમને રૂ. ૨૦,૦૦,૦૦૦/- (રૂપિયા વીસ લાખ) રોકડા આપ્યા. આમ, આરોપી નં. ૧ અને ૨ એ સંચિત રીતે રૂ. ૬૫,૦૦,૦૦૦/- (રૂપિયા પાંસઠ લાખ) ઉછીના લીધા હતા, જે આરોપી નં. ૧ દ્વારા અગાઉ ઉછીની લેવાયેલી રૂ. ૧૦,૦૦,૦૦૦/- (રૂપિયા દસ લાખ) ની રકમ સાથે મળીને કુલ રૂ. ૭૫,૦૦,૦૦૦/- થયા હતા અને આરોપી નં. ૧ અને ૨ એ હું ફરિયાદી અને મારા પતિ સંદીપભાઈને એવી ખાતરી આપી હતી કે તેઓ તારીખ ૩૧/૦૫/૨૦૧૩ સુધીમાં સદર એકત્રિત રકમ પરત કરશે.

(૫) ત્યારબાદ, આરોપી નં. ૧ અને ૨ દ્વારા આપવામાં આવેલી ખાતરી મુજબ, તેઓએ હું ફરિયાદી અને મારા પતિ શ્રી સંદીપભાઈ પાસેથી ઉછીની લીધેલી રૂ. ૭૫,૦૦,૦૦૦/- (રૂપિયા પંચોતેર લાખ) ની રકમ પરત કરવા માટેની તારીખ ૩૧/૦૫/૨૦૧૩ ની અંતિમ મુદત વીતી ગઈ હોવાથી, હું ફરિયાદીએ આરોપી નં. ૧ અને ૨ ને સદર રકમ પરત કરવા કહ્યું. આ સમયે, આરોપી નં. ૧ અને ૨ એ અમને કહ્યું કે, “અમારા ધંધાની લેણી રકમ મળવામાં વધુ ત્રણ મહિનાનો સમય લાગી શકે છે. અમે દેવાદારો સાથે વાટાઘાટો કરી રહ્યા છીએ અને તેથી, જો અમને વધુ ત્રણ મહિનાનો સમય આપવામાં આવે તો વધુ સારું રહેશે. અમે ત્રણ મહિનાની અંદર તમને પૂરેપૂરી રકમ પરત કરી દઈશું.” હાલના કેસના આરોપી નં. ૧ અને આરોપી નં. ૨ દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતોને ધ્યાને રાખીને, અમો ફરિયાદીએ તેમને તારીખ ૩૧/૦૮/૨૦૧૩ સુધીમાં અમને રકમ પરત ચૂકવવા

માટે વધુ મુદત આપી.

(૬) હાલના કેસના આરોપી નં. ૧ અને ૨ દ્વારા જે મુજબ વિનંતી કરવામાં આવી હતી તે ત્રણ મહિનાનો સમયગાળો વીતી ગયો હોવાથી અને આરોપીઓએ અમને અમારા નાણાં પરત કર્યા ન હોવાથી, હું ફરિયાદી અને મારા પતિ શ્રી સંદીપભાઈએ આ બાબતે આરોપીઓ સાથે વાતચીત કરી અને તેમને અમારી ઓફિસે આવવા જણાવ્યું. તારીખ ૧૮/૦૮/૨૦૧૩ ના રોજ, આરોપી નં. ૧ અને ૨ અમારી ઓફિસે આવ્યા. આ સમયે, હું ફરિયાદી અને મારા પતિ શ્રી સંદીપભાઈએ આરોપી નં. ૧ અને ૨ ને કહ્યું કે, “હવે, અમારે અમારા ધંધાની જરૂરિયાતો પૂરી કરવા માટે નાણાંની જરૂર છે. તેથી, મહેરબાની કરીને અમને રૂ. ૭૫,૦૦,૦૦૦/- ની રકમ તરત જ પરત કરી દો, જે અમે તમારી ભાગીદારી પેઢી મે. પવન મોટર્સને તેના ધંધાના હેતુઓ માટે અલગ-અલગ સમયે ધીરેલી હતી.” આ સમયે, આરોપી નં. ૧ અને આરોપી નં. ૨ એ મને અને મારા પતિને કહ્યું કે, “અમારી પાસે નાણાંની કોઈ વ્યવસ્થા નથી અને તાત્કાલિક આવી કોઈ વ્યવસ્થા કરવી અમારા માટે ખૂબ મુશ્કેલ છે.” આ સમયે, હું ફરિયાદી અને મારા પતિ શ્રી સંદીપભાઈએ આરોપી નં. ૧ અને ૨ ને તાત્કાલિક ધોરણે નાણાંની વ્યવસ્થા કરવા જણાવ્યું હતું. આરોપી નં. ૧ એ હું ફરિયાદીને કહ્યું કે, “તમે અમને ધીરેલા નાણાં સામે, મારી અને મારી પત્નીની સંયુક્ત માલિકીના તથા ૫૦૧, શરણ એપાર્ટમેન્ટ, શારદા સ્કૂલ સામે, નવરંગપુરા, અમદાવાદ ખાતે આવેલ અને રૂ. ૬૫,૦૦,૦૦૦/- થી રૂ. ૭૫,૦૦,૦૦૦/- ની બજાર કિંમત ધરાવતા રહેણાંક ફ્લેટનો દસ્તાવેજ હું

કરી આપીશ.” આમ, આરોપી નં. ૧ અને તેમની પત્ની તેજલબેને તારીખ ૧૯/૦૯/૨૦૧૩ ના રોજ અમારી ઓફિસ ખાતે અને આરોપી નં. ૨ ની હાજરીમાં સંયુક્ત રીતે સંમતિ દસ્તાવેજ કરી આપ્યો હતો. સદર સંમતિ દસ્તાવેજ તે જ દિવસે, એટલે કે તારીખ ૧૯/૦૯/૨૦૧૩ ના રોજ, ક્રમ નં. એફ૧૨૧ પર પબ્લિક નોટરી શ્રી રાજેશકુમાર એ. દેસાઈના નોટરી રજિસ્ટરમાં નોંધવામાં આવ્યો હતો, જેમાં આરોપી નં. ૧ અને તેમની પત્નીએ સ્પષ્ટપણે સંમતિ આપી હતી કે, “અમો લખી આપનારાઓએ એક વર્ષની અંદર લખાવી લેનારને રૂ. ૭૫,૦૦,૦૦૦/- (રૂપિયા પંચોતેર લાખ) ચૂકવવાના હતા. તેમ છતાં, અમો લખી આપનારાઓએ આજ દિન સુધી સદર રકમ ચૂકવી નથી. તેથી, અમો લખી આપનારાઓ દર્શાવેલી રકમ સામે અમારી સંયુક્ત માલિકીની મિલકત લખાવી લેનારાઓને તબદીલ કરીએ છીએ.” તે ઉપરાંત, આરોપી નં. ૧ અને તેમની પત્નીએ સદર સંમતિ દસ્તાવેજમાં સ્વીકાર્યું છે કે, “ઉપર વર્ણવેલી મિલકત અમો લખી આપનારાઓના સંયુક્ત કબ્જામાં છે અને તમામ સરકારી તેમજ અર્ધ-સરકારી રેકૉર્ડમાં તે તે મુજબ ચાલુ છે. અમો લખી આપનારાઓએ રૂ. ૭૫,૦૦,૦૦૦/- (રૂપિયા પંચોતેર લાખ) ની રકમ સામે લખાવી લેનારાઓને મિલકત તબદીલ કરી આપી છે. લખાવી લેનારાઓ દ્વારા જ્યારે પણ માંગણી કરવામાં આવે ત્યારે અમો લખી આપનારાઓ દ્વારા તેનું બાનાખત અને આખરી વેચાણ દસ્તાવેજ કરી આપવામાં આવશે.”

૧૭. ફરિયાદમાં કરવામાં આવેલા ઉપરોક્ત કથનો અરજદાર રીટાબેન વિરુદ્ધ

પણ એન.આઈ. એક્ટ ની કલમ ૧૪૧ ની જોગવાઈઓ આકર્ષવા માટે પર્યાપ્ત છે. દરેક ભાગીદારની વિશેષ ભૂમિકા ફરિયાદમાં ટાંકવા માટે ફરિયાદી બંધાયેલા નથી, કારણ કે ભાગીદારી પેઢીમાં તેઓને જ્ઞાનવવામાં આવેલી ભૂમિકા સ્પષ્ટ કરવી તે બાબત સદર ભાગીદારી પેઢી અથવા ભાગીદારી પેઢીના ભાગીદારોના વિશેષ જ્ઞાનમાં રહેલી બાબત છે. આમ, અરજદાર રીટાબેન વિરુદ્ધ પણ કાર્યવાહી અટકાવવા માટે કોઈ પર્યાપ્ત સામગ્રી ઉપલબ્ધ નથી. એ પણ નોંધવું જરૂરી છે કે પ્રોસેસ ઇસ્યુ થવાના પ્રારંભિક તબક્કે જ હાલની અરજીઓ દાખલ કરવામાં આવી છે. ફરિયાદ પ્રથમદર્શનીય રીતે જ એન.આઈ. એક્ટ ની કલમ ૧૪૧ સાથે વંચાણે લેતાં કલમ ૧૩૮ હેઠળના ગુનાનું આચરણ દર્શાવે છે. તેથી, પ્રોસેસ ઇસ્યુ કરવાના વાદગ્રસ્ત હુકમમાં હસ્તક્ષેપ કરવા માટે કોઈ કેસ બનતો નથી.

૧૮. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે નીતિન અહલુવાલિયા વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ અને અન્ય, ૨૦૨૫ આઈ.એન.એસ.સી. ૧૧૨૮ ના કેસમાં સદર કોડની કલમ ૪૮૨ ની વ્યાપ્તિનો નીચે મુજબ પુનરોચ્ચાર કર્યો છે:-

“૭. કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજરની કલમ ૪૮૨ હેઠળ હાઈકોર્ટની અંતર્નિહિત સત્તાઓના ઉપયોગ અંગેનો કાયદો વારંવાર પ્રતિપાદિત અને પુનરાવર્તિત કરવામાં આવ્યો છે - એ હદ સુધી કે તેનું પુનઃકથન કરવાની જરૂર ન હોવી જોઈએ, અને તેથી, અમે તે માર્ગે જઈશું નહીં. ૨૬ કરવા માટેની આવી અરજીનો નિર્ણય કરતી વખતે અદાલત દ્વારા હાથ ધરવામાં આવતી તપાસની વ્યાપ્તિ પણ સુસ્થાપિત છે. અદાલતે માત્ર ગુનો આચરવામાં આવ્યો હોવાની

પ્રથમદર્શનીય શક્યતા જ જોવાની હોય છે. આ સંબંધમાં સી.બી.આઈ. વિ. આર્યન સિંહપ અને રાજીવ કૌરવ વિ. બાઈસાહબ, (૨૦૨૦) ૩ એસ.સી.સી. ૩૧૭ નો સંદર્ભ લઈ શકાય છે.”

૧૯. સ્ટેટ ઓફ હરિયાણા વિ. ભજનલાલ અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૨ એસ.સી. ૬૦૪ ના કેસમાં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો મત વ્યક્ત કર્યો છે કે રદ કરવાની સત્તાનો ઉપયોગ ખૂબ જ સંયમપૂર્વક અને તે પણ વિરલમાંથી અતિ વિરલ કિસ્સામાં જ કરી શકાય છે. સુસંગત અવલોકનો નીચે મુજબ વંચાય છે:-

“૧૦૩. અમે એ મતલબની સાવચેતીની નોંધ પણ આપીએ છીએ કે ફોજદારી કાર્યવાહી રદ કરવાની સત્તાનો ઉપયોગ ખૂબ જ સંયમપૂર્વક અને સાવચેતીપૂર્વક તથા તે પણ વિરલમાંથી અતિ વિરલ કિસ્સાઓમાં જ થવો જોઈએ; એફ.આઈ.આર. અથવા ફરિયાદમાં કરવામાં આવેલા આક્ષેપોની વિશ્વસનીયતા કે સત્યાર્થતા અથવા અન્ય બાબતો અંગે તપાસ હાથ ધરવા માટે અદાલત વાજબી ઠરશે નહીં અને અસાધારણ અથવા અંતર્નિહિત સત્તાઓ અદાલતને તેની ધૂન કે તરંગ અનુસાર કાર્ય કરવા માટે કોઈ મનસ્વી હક્કમત પ્રદાન કરતી નથી.”

નિષ્કર્ષ:-

૨૦. પરિણામે, બંને અરજીઓ નિષ્ફળ જાય છે અને નામંજૂર કરવામાં આવે છે.

રૂલ ૨૯ કરવામાં આવે છે. અગાઉ મંજૂર કરવામાં આવેલી વચગાળાની રાહત ૨૯ કરવામાં આવે છે.

(જે. સી. દોશી, ન્યાયમૂર્તિ)

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====